

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

**PROCES PREHODA BELORUSIJE
V TRŽNO GOSPODARSTVO:
DOSEŽKI IN PRIHODNJI IZZIVI**

Ljubljana, junij 2007

RADO BEKEŠ

IZJAVA

Študent Rado Bekeš izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom docentke doktorice Polone Domadenik, in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 1. junija, 2007

Podpis: _____

KAZALO

1. UVOD	1
2. PROCES TRANZICIJE	2
2.1. Pojem tranzicije.....	2
2.2. Glavne značilnosti socialističnih gospodarstev.....	2
2.3. Proces ekonomske tranzicije	4
2.3.1. »Big bang« in gradualistični model	5
2.3.1.1. Model »Big bang«.....	6
2.3.1.2. Gradualistični model	7
2.3.2. Alternativni modeli poteka tranzicije.....	7
2.3.2.1. Reforme tipa I in tipa II (J. Svejnar)	8
2.3.2.2. Hitra prilagoditev: različica S in W (S. Gomulka).....	9
2.4. Kaj se je dejansko dogajalo v državah na procesu prehoda?	10
2.4.1. Izbire tranzicijskih modelov po državah	13
2.5. Ali je proces tranzicije v državah srednje in vzhodne Evrope končan?.....	14
3. ZGODOVINA BELORUSIJE	15
3.1. Pregled družbeno-političnih dogodkov	15
3.2. Pregled ekonomskih razmer pred začetkom procesa tranzicije	17
3.3. Ekonomske razmere v Belorusiji po razpadu SZ	17
3.4. Družbene in makroekonomske razmere v Belorusiji	19
4. BELORUSKO GOSPODARSTVO: SEDANJOST IN PRIHODNOST	25
4.1. Belorusko gospodarstvo danes	25
4.2. Strukturne reforme	28
4.2.1. Pravno okolje.....	28
4.2.2. Poslovno okolje	29
4.2.3. Zasebni sektor	30
4.2.4. Privatizacija in prestrukturiranje	31
4.2.5. Infrastruktura	32
4.2.6. Finančni sektor	32
4.2.7. Dostop do kapitala.....	33
4.3. Obeti za prihodnost	34
4.3.1. Ugotovitve SB o Belorusiji	34
4.3.2. <i>Outsourcing</i> informacijske tehnologije - priložnost za beloruska podjetja.....	36
4.4. Odnosi med Belorusijo in Rusijo	37
5. SKLEP	38
LITERATURA	41
VIRI	42
PRILOGE	1-17

1. UVOD

V mednarodnem tisku lahko pogosto zasledimo poimenovanje Belorusije kot poslednje diktature v Evropi. Na nedemokratične razmere v Belorusiji opozarjajo mnoge države in mednarodne institucije. Evropski parlament je v resoluciji 363 iz leta 2005 beloruske oblasti obsodil kršenja človekovih pravic ter napadov beloruskega režima na medije, borce za manjšine, člane opozicije in verske voditelje. Razmere na področju demokracije so se poslabšale po spornem referendumu iz leta 1996, ki je uzakonil vrsto amandmajev k beloruski ustavi, ti pa so predsedniku Lukašenku dali obsežna pooblastila. Tako si je Lukašenko v nekaj letih po prihodu na oblast podredil državne institucije, gospodarstvo in utemeljil vladavino na podlagi predsedniških odlokov.

Zgoraj opisane politične razmere so vplivale in še vedno vplivajo tudi na delovanje beloruskega gospodarstva. Z vidika reform v smeri prehoda v tržno gospodarstvo se Belorusija uvršča na sam rep med tranzicijskimi državami. Kljub temu pa je belorusko gospodarstvo v zadnjih letih dosegalo presenetljivo visoke stopnje rasti. Dobršen del razlage tega dejstva se skriva v ugodnih cenah naravnih virov, ki jih Belorusija uvaža iz Rusije in to po cenah, ki so nižje od cen na svetovnem trgu. Medtem ko je Belorusija tudi po razpadu Sovjetske zveze (SZ) obdržala zelo tesne politične in gospodarske vezi z Rusijo, so tranzicijske države srednje Evrope in Baltika ter Bolgarija in Romunija že uspešno vstopile v Evropsko Unijo.

Višji svetovalec United Nations Development Program (UNDP) za Belorusijo, Eric Brunat, (2005, str. 3) v uvodniku obsežnega članka o Belorusiji, objavljenega v reviji *Problems of Economic Transition* razlaga, da se je Belorusija v preteklem desetletju z gradualističnim pristopom k reformam izognila radikalnejšim ukrepom, ki so jih sprejele ostale tranzicijske države na področju Evrope in bivše Sovjetske zveze. Avtor nadaljuje, da so oblasti po letu 1995 z osamitvijo države in zaščito delovnih mest ter plač poskušale državo obvarovati pred posledicami korenitih reform. Posledica takega pristopa k tranziciji je visoka stopnja državnega lastništva v gospodarstvu in počasnejši razvoj zasebnega sektorja. V intervjuju za nemški *Die Welt*, objavljenem 22. 1. 2007, je Lukašenko poudaril, da v Belorusiji nimajo odklonilnega odnosa do vloge javnega sektorja in da so tako dokazali, da se pod enakimi pogoji državni sektor ne razvija nič slabše kot zasebni. Rezultati mojega raziskovalnega dela, ki bodo prikazani v nadaljevanju, pa na žalost ne potrjujejo mnenja beloruskega predsednika.

Namen diplomskega dela je predstaviti zgodovinske, socialne in ekonomske razmere v Belorusiji ter orisati nujne reforme, ki jih bo država morala izpeljati v nadaljevanju procesa tranzicije v tržno gospodarstvo. V diplomskem delu bi rad s pregledom ekonomske literature, raziskav in podatkov na področju tranzicije in beloruskega gospodarstva prispeval k slovenski ekonomski literaturi, saj beloruska tranzicija zaenkrat še ni bila podrobneje obdelana v slovenskem jeziku. Odločitvi za izbiro teme diplomskega dela je pripomoglo tudi dejstvo, da

je Belorusija ena od manj znanih evropskih držav in da smo z izjemo političnih dogodkov v Sloveniji in širše v Evropi o njej slabo informirani.

V diplomskem delu opisujem razmere, dosežke in prihodnje izzive tranzicijskega procesa v Belorusiji. V drugem poglavju, ki sledi uvodu, bom zaradi boljšega razumevanja opisal nekatere pojme, povezane s tranzicijo in njenim potekom. Nadaljeval bom s teorijo ekonomske tranzicije iz centralno planskega v tržno gospodarstvo in podal primere izvedbe reform v nekaterih tranzicijskih državah. Poglavje bom zaključil z nekaterimi ugotovitvami o tem, kdaj se tranzicija konča. Sledi tretje poglavje, v katerem bom predstavil družbene in ekonomske razmere v Belorusiji, tako pred kot po začetku tranzicije. V četrtem poglavju bom opisal belorusko gospodarstvo, razmere na področju strukturnih reform in odnose z Rusijo. Poleg tega pa bom predstavil še dosežke in obete za prihodnost Belorusije, kar je bistveni del tega diplomskega dela.

0. PROCES TRANZICIJE

0.0. Pojem tranzicije

Tranzicija pomeni obdobje prehoda od obstoječega proti novemu stanju. Pojem tranzicije me bo zanimal predvsem v okviru obdobja od leta 1989 naprej, območje preučevanja pa so države srednje, vzhodne, jugovzhodne Evrope ter države bivše SZ. V tem času in na tem območju je potekala tako ekonomska kot tudi politična tranzicija, oba procesa sta med seboj tesno povezana in komplementarna. Kornai (1998) opozarja, da je na tranzicijo treba gledati kot na večdimenzionalen proces politične, socialne in ekonomske transformacije. Ekonomska tranzicija je proces premika od centralno planskega proti tržno urejenemu gospodarstvu (Pastore, Veraschagina, 2004, str. 437). Premik proti tržnemu gospodarstvu je utemeljen predvsem z višjo stopnjo učinkovitosti, ki izvira iz nekaterih elementov, ki v socialistični ureditvi niso bili prisotni: zasebna lastnina in visoka stopnja zadovoljevanja potreb prebivalstva. Politična tranzicija pa predstavlja prehod iz komunistično in socialistično urejenih državnih sistemov v demokratične. Simbolni prelom v tem procesu je predstavljal padec berlinskega zidu 9. novembra 1989. Temu so v prihodnjih letih sledile demokratične, večstrankarske volitve in razpad nekaterih večetničnih držav t. i. vzhodnega bloka.

0.0. Glavne značilnosti socialističnih gospodarstev

Glavne institucionalne značilnosti in hkrati vzroki ekonomske neučinkovitosti socialističnih gospodarstev so: 1. Odsotnost zasebne lastnine (prisotna le v omejenem obsegu), 2. Alokacija resursov, organizirana preko sistema centralnega planiranja, 3. Specifični enobančni sistem

(ločitev med centralno banko in poslovnimi bankami ni bila prisotna), 4. Valute v socialističnih državah niso bile konvertibilne, 5. Cene so bile določene administrativno, 6. Prisotnost mehkih proračunskih omejitev, 7. Zelo visoke stopnje investicij.

Zasebna lastnina je bila v večini komunističnih in socialističnih držav dovoljena le v omejenem obsegu, predvsem v kmetijstvu, obrti in samostojnem podjetništvu (omejeno število zaposlenih). Sekundarni sektor, ki je v večini socialističnih držav obsegal največji delež bruto domačega proizvoda (BDP), je bil v celoti v družbeni ali državni lasti. Odločilna pomanjkljivost socialistične državne lastnine naj bi bila prav brezosebnost lastništva nad njo: državna lastnina pripada vsem in nikomur (Kornai, 1990, str. 51).

Sistem centralnega planiranja v socialističnih državah je nadomeščal tržne mehanizme in urejal delovanje celotnega gospodarstva. Gospodarsko planiranje, koordinacija in popravki so bili izvedeni administrativno, po navadi znotraj različnih ministrstev. Planiranje je obsegalo alokacijo dobrin in storitev ter organizacijo proizvodnje in menjave. Država je imela tudi izključni nadzor nad menjavo s tujino, ki je bila začrtana znotraj planov. Problemi, ki so se pojavili kot posledice sistema planiranja, so bili med drugim: osredotočanje na izpolnitev plana in ne na potrebe končnih uporabnikov proizvodov, podcenjene proizvodne zmogljivosti zaradi lažje izpolnitve planov, prevelik obseg dela in ostalih *inputov* (*hoarding*), majhen obseg inovacij na ravni podjetij ter pomanjkanje potrošnih dobrin na mikroravni in presežno investicijsko povpraševanje na makroravni.

V socialističnih gospodarstvih je bil celoten bančni sistem v državni lasti, kapitalski trgi pa v teh državah niso bili prisotni. V t. i. »enobančnem«
sistemu so poleg centralne banke obstajale še specializirane (za investicije, tujo menjavo in hranilnice) poslovne banke, ki so bile nekakšne podružnice znotraj tega sistema. Bančni sistem je izdajal denar, nadzoroval devizne rezerve, dajal kredite, urejal proračunske prihodke in odhodke ter preko računov podjetij nadzoroval doseganje planov.

Delovanje podjetja v socialističnih državah so vodili administrativno določeni plani (nabava, proizvodnja, prodaja) in mehke proračunske omejitve. Podjetja so po navadi vodili kadri, ki so bili na mesta postavljeni s strani partije. Plani so določali obseg *inputov* in *outputov* za posamezna podjetja, v primeru nedoseganja planov pa je administracija v podjetjih lahko tudi posredovala. Kljub podrejenosti podjetij administraciji so se lahko ta o vsebini plana tudi pogajala (Elliott, Dowlah, 1994, str. 93). Delovanje podjetij se je osredotočalo predvsem na izpolnjevanje planov, in ne na kvaliteto proizvodov in potrebe njihovih uporabnikov. V strukturi podjetij so prevladovala industrijska podjetja, po velikosti pa velika podjetja (nad 500 zaposlenih), predvsem zaradi lažjega planiranja, nadzora in pričakovanih ekonomij obsega. Uvozne in izvozne aktivnosti podjetij so potekale preko posebnih državnih družb, ki so imele monopol nad trgovino s tujino. Produktivnost podjetij je bila večinoma nizka, saj na strani zaposlenih ni bilo strahu pred brezposelnostjo, zaradi česar je bila tudi motivacija za delo temu primerna. Velika državna podjetja so v socializmu poleg proizvodnje imela tudi

administrativne, politične in socialne funkcije. Zaposleni in njihove družine so bili poleg plač deležni veliko ugodnosti, kot so: stanovanja, vrtci, počitniški domovi, menze, zdravstvena oskrba (Lavigne, 1999, str. 3-9).

Kritični dogodki, ki so pripeljali do zloma in konca socialistične ureditve v SZ in državah vzhodne, srednje in jugovzhodne Evrope, so bili predvsem politične narave. Pri tem mislim na upadanje zaupanja v komunistično partijo v SZ kot posledico družbenih sprememb in neuspešnih reform Mihaila Gorbačova, volilno zmago nekomunističnih strank junija 1989 na Poljskem in padec berlinskega zidu nekaj mesecev kasneje. Poleg tega pa so bili, kot navaja Lavigne (1999, str. 92), prisotni še ekonomski simptomi, ki so se začeli pojavljati že v drugi polovici 70. ih let prejšnjega stoletja. Prišlo je do padca gospodarske rasti, produktivnost dela in kapitala je bila nizka, implementacija tehničnega napredka je bila počasna, vojaško oboroževanje je zahtevalo velik delež BDP-ja, kmetijski sektor je bil kljub investicijam zaostal,¹ splošni življenjski standard pa je bil v socialističnih državah le povprečen. Splet različnih dogodkov je tako privedel tu obravnavane socialistične države na pot tranzicije.

0.0. Proces ekonomske tranzicije

Proces prehoda v tržno gospodarstvo se je v večini držav izkazal za bolj zapletenega, kot so pričakovali. Težavnost tranzicije je, da se morajo komplementarne spremembe zgoditi tako, da ne povzročijo prevelikih ekonomskih motenj, saj mora gospodarstvo še naprej delovati, različne potrebe prebivalstva pa morajo biti tudi v prihodnje izpolnjene (Roland, 2000, str. 2).

Že v 60. letih prejšnjega stoletja so se v nekaterih socialističnih gospodarstvih, na podlagi združevanja principov centralnega planiranja in tržnih instrumentov porodile ideje o reformah v gospodarstvu. Kljub temu da je princip »tržnega socializma« izgledal razumen in izvedljiv, so take vrste reform ne glede na način izvedbe pripeljale do mrtve točke oziroma zastoja. Sledijo primeri reform v nekaterih socialističnih državah pred začetkom tranzicije.

V Jugoslaviji je bil med leti 1961 in 1965 postopno uveden princip tržno-samoupravnega socializma. Razlogi za te reforme niso bili le gospodarski, ampak predvsem politični. Ob koncu 80. let pa so sledile tudi politične, bančne, podjetniške reforme (Mencinger, 2007).

Na Madžarskem so leta 1968 opustili obvezno planiranje, kar je omogočalo visoko stopnjo decentralizacije. V 80. letih prejšnjega stoletja je prišlo tudi do neke vrste zasebno-javnih partnerstev in do večje fleksibilnosti pri oblikovanju cen, podjetja pa so postala bolj samostojna pri sprejemanju odločitev. Kljub temu so ostala pod političnim nadzorom in pravili, ki so se pogosto spreminjala.

¹ Zadnji dve navedbi veljata predvsem za SZ.

Na Poljskem je pod vplivom demonstracij in zahtev sindikata Solidarnost leta 1981 prišlo do reform, usmerjenih k decentralizaciji in liberalizaciji gospodarstva. Kljub napredku je država še nekaj let ostala pod nadzorom vojaškega, komunističnega režima (Mirčič, 2006, str. 14, 15).

V SZ si je Mihail Gorbačov po prihodu na oblast leta 1985 prizadeval za reformo socialističnega sistema pod imenom perestrojka. Z ekonomskega vidika si je Gorbačov prizadeval za transformacijo preko centraliziranega sistema v bolj decentraliziranega, ki bi temeljil na optimalni kombinaciji centralizma in samoupravljanja. Reforme niso prinesle želenih rezultatov in so tako privedle do razpada SZ.

Kot ugotavlja Roland (2000, str. 2), na nekaterih ključnih področjih tranzicije pred njenim začetkom ni bilo obstoječih ekonomskih teorij. Iz tega izhaja, da je bila prisotna velika negotovost glede poteka procesa in njegovih rezultatov v prihodnosti. Ravno zaradi tega je začetku procesa tranzicije sledilo več nepričakovanih posledic oz. presenečenj.

0.0.0. »Big bang« in gradualistični model

Ob nastopu tranzicije so se ekonomisti na tem področju večinoma delili na zagovornike »Big bang« modela oz. modela »velikega poka« na eni strani in na zagovornike gradualističnega modela tranzicije na drugi. Nekateri so poudarjali uporabo »velikega poka« na določenih področjih in uporabo gradualističnega pristopa na drugih področjih reform. Zagovorniki prvega pristopa so poudarjali pomembnost izvedbe hitrih in obsežnih reform, poimenovanih tudi »washingtonsko soglasje«. Glavni poudarek zagovornikov tega modela je bila hitrost, saj naj bi demokratične reforme vladam ponudile enkratno priložnost za izvedbo reform, ki jih kasneje ne bi bilo mogoče preobrtniti oz. zaustaviti. To je pomemben argument v procesu tranzicije, saj je bilo ob začetku tranzicije v večini držav prisotne veliko negotovosti, ki bi lahko odločilno vplivala na prihodnjo izvedbo reform. Lavigne (1999, str. 119) opozarja, da so novonastale vlade z izbiro »zdravljenja s šokom« izločile možnosti za povratak v prejšnje stanje in izkoristile politični in socialni konsenz za izvedbo drastičnih ukrepov, ki bodo hitro znižali življenjski standard, in sicer z obljubo o hitrem okrevanju.

Zagovorniki gradualističnega modela so poudarjali pomembnost natančne določitve zaporedja izvedbe reform. Politično ekonomski argument v prid gradualističnemu modelu tranzicije poudarja, da bi primerno zaporedje reform lahko prikazalo uspešnost tega modela, in tako zagotovilo nadaljnjo podporo za izvedbo reform (Roland, 2002, str. 120). Lavigne (1999, str. 120) navaja dva poglobljena argumenta predstavnikov gradualističnega pristopa v prid temu pristopu. Prvič, da je strukturne reforme mogoče izvesti le postopno in drugič, da je mogoče pozitivne učinke »zdravljenja s šokom« doseči tudi z nižjimi socialnimi stroški. Roland (2002, str. 5) navaja, da kljub nekaterim slabim stranem parcialnih reform, lahko te kot del

gradualističnega pristopa znižujejo stroške eksperimentiranja z reformami, in tako omogočajo, da je premik od »statusa quo« s strani večine lažje sprejet.

Marangos (2005, str. 307-309) je na podlagi neoklasičnega pristopa k analizi ločil modele ekonomske tranzicije glede na primarne in sekundarne elemente. Primarni elementi (pristop k ekonomski analizi, hitrost reform, politična struktura) oziroma njihove kombinacije določajo značilnosti posameznega teoretičnega modela. Sekundarni elementi pa zajemajo področja reform, znotraj katerih ima vsak tranzicijski model lastne cilje in pristope.

0.0.0.0. Model »Big bang«

V neoklasičnem pristopu zagovarjanje »zdravljenja s šokom« temelji predvsem na spoznanjih sodobne makroekonomije o pomenu kredibilnosti vladne politike ter na prepričanju o soodvisnosti reform in o zgodovinski primernosti trenutka za boleče in korenite spremembe (Šušteršič, 2003, str. 66).

Neoklasični pristop k analizi zagovarja tranzicijo v konkurenčni kapitalizem, hkratno izvedbo reform in pluralizem kot obliko politične strukture.

Model predvideva takojšnjo izvedbo sledečih reform:

- liberalizacija cen in odprava vseh administrativnih omejitev na tem področju,
- privatizacija (preko denacionalizacij (*restitution*), dražb in razdelitev certifikatov),
- uvedba trdnih proračunskih omejitev in vzpostavitve neodvisne centralne banke (regulativna vloga – nadzor nad ponudbo denarja in izogibanje inflaciji),
- privatizacija ostalih bank v državni lasti (bistveno za delovanje tržnega gospodarstva),
- uravnoteženje proračuna (ukinitve vseh subvencij) in vzpostavitve nevtralnega, enotnega davčnega sistema (*neutral tax system*),
- uvedba proste menjave in konvertibilne fleksibilne valute (pomembno za tuje investicije),
- vzpostavitve socialne podpore (za omejeno obdobje) in zasebnih ponudnikov dodatnih zavarovanj.

Model predvideva, da bi pritok tuje pomoči podpiral izvedbo ekonomskih reform in socialno mrežo. Formalne in neformalne institucije pa se lahko izoblikujejo le kot rezultat postopnega procesa.

2.3.1.2. Gradualistični model

Neoklasični pristop k analizi zagovarja tranzicijo v konkurenčni kapitalizem preko postopne izvedbe reform, v razmerah pluralistične politične strukture.

Model predvideva postopno uvajanje naslednjih reform:

- liberalizacija cen,
- privatizacija preko dražb,
- razvoj formalnih in neformalnih institucij,
- uvedba trdnih proračunskih omejitev in vzpostavitve neodvisne centralne banke (regulativna vloga – nadzor nad ponudbo denarja in izogibanje inflaciji),
- privatizacija ostalih bank v državni lasti (bistveno za delovanje tržnega gospodarstva),
- uravnoteženje proračuna (ukinitve vseh subvencij) in vzpostavitve enotnega davčnega sistema (*neutral tax system*),
- uvedba proste menjave in fleksibilnega deviznega tečaja preko carinske unije (postopno dosega konvertibilnosti),
- vzpostavitev socialne podpore (za obdobje postopnega procesa tranzicije) in zasebnih ponudnikov dodatnih zavarovanj.

Prioritete neoklasičnega pristopa bi bile: fiskalna politika, vzpostavitev davčne uprave, socialna zaščita, dohodkovna politika in vzpostavitev carinske unije. Formalne in neformalne institucije bi se vzpostavile kot rezultat tržnih sil. V začetnem obdobju bi morale biti tako cene kot obrestne mere nadzorovane. Začetnim reformam bi sledila okrepitev trdnih proračunskih omejitev, razvoj samostojne centralne banke, privatizacija malih podjetij, začel pa bi se tudi proces prestrukturiranja velikih državnih podjetij. Ker bi državna podjetja nehala skrbeti za blaginjo zaposlenih, bi bilo treba uvesti zasebne ponudnike zavarovanj. Ko bi prestrukturiranje doseglo zadovoljiv nivo, bi se lahko začel postopek liberalizacije cen in deregulacije obrestnih mer ter bančnega sistema. Po dokončanem prestrukturiranju velikih podjetij bi ta lahko privatizirali preko dražb. Skozi celoten proces bi pogojna tuja pomoč podpirala reforme in proračunski primanjkljaj.

2.3.2. Alternativni modeli poteka tranzicije

Za razliko od neoklasičnih modelov je od konca 90. let prejšnjega stoletja naprej nastalo veliko študij o ekonomski tranziciji, ki so temeljile predvsem na izkušnjah držav v preteklem desetletju. Študije pogosto temeljijo na rezultatih analitičnih raziskav ter na »pozitivnih« in »negativnih« izkušnjah držav na področju reform. Zaključki teh študij lahko pogosto služijo tudi kot nasvet manj reformiranim državam na njihovi tranzicijski poti. V nadaljevanju poglavja bodo predstavljeni še nekateri alternativni pristopi k tranziciji.

2.3.2.1. Reforme tipa I in tipa II (J. Svejnar)

Svejnar (2002) je v članku za priznalo revijo *Journal of Economic Perspectives* reforme, ki so jih tranzicijske države izvajale v prvem desetletju po začetku tranzicije, razdelil v dve skupini, in sicer reforme tipa I in reforme tipa II. Avtor navaja, da je večina držav reforme tipa I izvedla v hitri obliki »big banga«, pri izvedbi reform tipa II pa je prihajalo med državami do večjih razlik.

Reforme tipa I so usmerjene v makroekonomsko stabilizacijo, cenovno liberalizacijo in »razbitje« institucij komunističnega sistema. Makroekonomski ukrepi so obsegali restriktivno fiskalno in monetarno politiko, nadzor plač in v večini primerov fiksni menjalni tečaj. Namen mikroekonomske politike je bila hitra cenovna liberalizacija, pri čemer je treba dodati, da so nekatere ključne cene (energija, stanovanje, osnovne življenjske potrebščine) ostale pod državnim nadzorom. Večina držav je tudi hitro odprla svoje tržišče za mednarodno menjavo, da bi se na podlagi svetovnih cen izboljšala alokacijska učinkovitost. Države so začele hitro omejevati obseg subvencij državnemu sektorju, omogočile so ustanavljanje novih podjetij in izvedle privatizacijo manjših podjetij. Enobančni sistem je bil v zgodnjih fazah tranzicije večinoma opuščen, dovoljeno je bilo ustanavljanje novih in neodvisnih bank. Države so začele tudi z vzpostavljanjem socialne mreže, ki je skupaj s prestrukturiranjem omogočila preusmeritev dela v novi sektor ali v brezposelnost.

Reforme tipa II so vključevale vzpostavitev in uveljavljanje predpisov ter razvoj institucij, ki bi omogočili nastanek uspešnih tržno usmerjenih gospodarstev (Svejnar, 2002, str. 5). Ta skupina reform vključuje privatizacijo velikih in srednjih podjetij, vzpostavitev tržno usmerjene zakonodaje in podpornih institucij. Med te institucije avtor uvršča poslovne banke, institucije nadzora bančnega sektorja, ureditev trga dela ter ureditev na področju brezposelnosti in sistema upokojevanja.

Na podlagi izkušenj posameznih držav avtor v članku podaja nekatere zanimive ugotovitve. Pojasni, da je izvedba reform tipa I v večini držav centralne Evrope in baltskih državah izboljšala delovanje gospodarstev, česar pa ne more trditi za države bivše SZ in države jugovzhodne Evrope. K temu dodaja dva faktorja, ki sta vplivala na različne zmožnosti držav pri izvajanju reform tipa I in tipa II. Prvi je zmožnost zbiranja davkov za financiranje reform, izvedba česar je bila (Svejnar, 2002, str. 13) ena najtežjih med vsemi reformami tipa II, drugi pa sposobnost omejevanja korupcije in »insajderstva« (*rent-seeking*). Avtor poveže tudi izvajanje reform in uspešnost gospodarstev. Navaja, da so štiri najnaprednejše tranzicijske države (Poljska, Madžarska, Slovenija in Slovaška) izvedle vse reforme, tako tipa I kot tipa II, poleg tega pa so imele urejene tudi lastninske pravice in upravljanje v podjetjih. Glede izhodiščnih pogojev pa avtor pravi, da niso imeli večjega vpliva na izvedbo reform tipa I, medtem ko so imeli v veliko državah odločilen vpliv na izvedbo reform tipa II. Poudarja tudi pomembnost reform na področju učinkovitega pravnega sistema in upravljanja v podjetjih, ki so po njegovih besedah ločile bolj uspešne od manj uspešnih tranzicijskih držav.

0.0.0.0. Hitra prilagoditev: različica S in W (S. Gomulka)

Opredelitev modelov tranzicije s strani Gomulke se nekoliko razlikuje od »standardne« opredelitve, kajti modeloma »zdravljenja s šokom« in gradualizma avtor dodaja še model hitre prilagoditve, ki vsebuje močnejšo (*S-stronger*) in šibkejšo (*W-weaker*) različico. Gomulka (2000, str. 2) navaja, da je bilo »zdravljenje s šokom« resnično uporabljeno le v Nemški demokratični republiki (NDR), in sicer ob njeni združitvi z Zvezno republiko Nemčijo (ZRN) leta 1990. Po drugi strani pa dodaja, da LR Kitajska edina izvaja gradualistični model tranzicije in da je z reformami začela ob koncu 70. letih prejšnjega stoletja. Ostale tranzicijske države avtor razdeli med obe različici hitre prilagoditve, saj navaja, da so bile med modeloma vsaj v prvih letih tranzicije velike razlike, ki pa so se ob koncu prejšnjega stoletja začele zmanjševati. Razlike med državami so bile največje na področju makroekonomskih reform, največ podobnosti med obema skupinama držav pa je bilo na področjih mikroekonomske liberalizacije, preusmeritve trgovine in privatizacije. Glede privatizacije podjetij v javni lasti avtor navaja, da ni bila tako nujna, kot so ekonomisti sprva predvidevali. Temu dodaja, da je bil na področju privatizacije neke vrste »trade-off« med hitrostjo in kvaliteto.

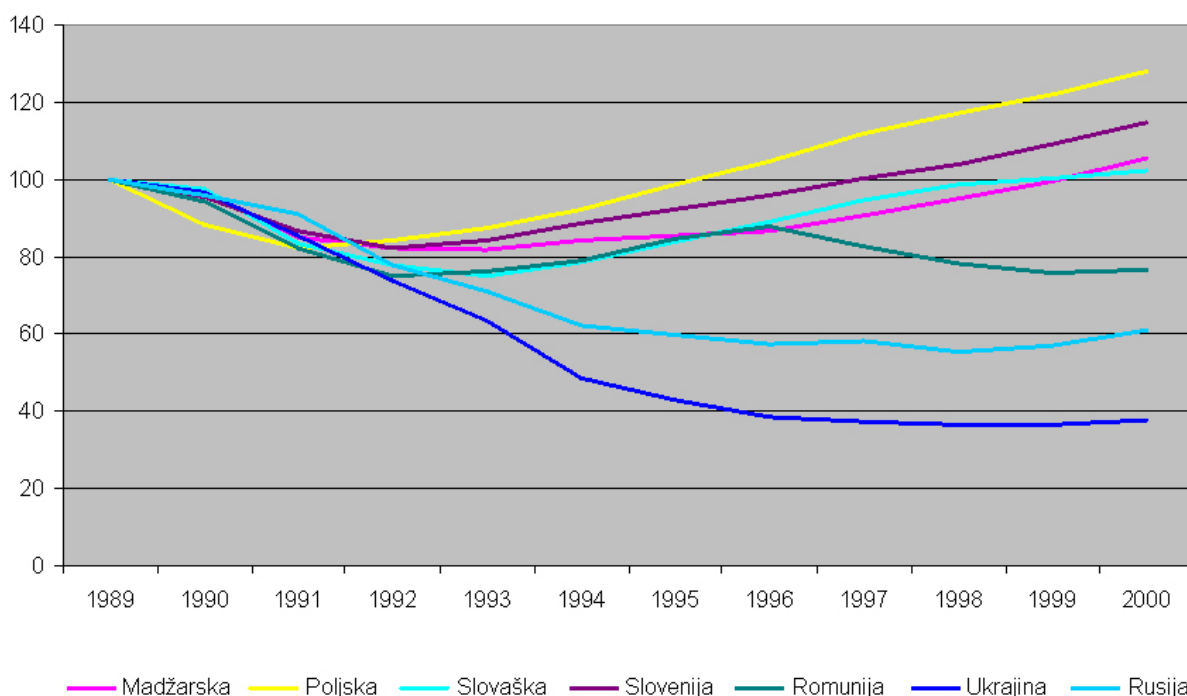
Avtor razlaga, da so države znotraj skupine S (Češka, Estonija, Hrvaška, Latvija, Litva, Madžarska, Poljska, Slovaška, Slovenija) po izvedbi liberalizacije in stabilizacije rast ustvarjale predvsem na podlagi razvoja novega zasebnega sektorja, prestrukturirana podjetja pa v tem pogledu niso imela večje vloge. Avtor dodaja še nekaj drugih razlogov za uspešnost držav iz te skupine: uporabnost prej obstoječe zakonodaje in institucij, pomembnost makroekonomske stabilizacije skupaj z vzpostavitvijo trdnih proračunskih omejitev in na koncu pomembnost liberalizacije cen, trgovine in vstopa za razvoj novega zasebnega sektorja.

V državah skupine W (Rusija, Ukrajina in večina ostalih tranzicijskih držav v Evropi in na področju bivše SZ) je bil potek reform nekoliko drugačen. Večinoma je bila obsežna privatizacija izvedena še pred popolno liberalizacijo (cen, obrestnih mer, trgovine in vstopa na trg), uvedbo trdnejših proračunskih omejitev in stabilizacijo. Ker liberalizacija ni bila uspešna, je to pomenilo tudi veliko težji razvoj in vstop novega sektorja na trg. Poleg težav zasebnega sektorja so se razmere na področju reform v teh državah odražale tudi v počasnejšem prestrukturiranju podjetij in velikem obsegu gospodarskega kriminala.

0.0. Kaj se je dejansko dogajalo v državah v procesu prehoda?

Najbolj vidna posledica tranzicije je bil padec *outputa* v vseh tranzicijskih državah, z najvišjim padcem so se tako soočale države bivše SZ. Iz Slike 1 je razvidna razlika med obsegom padca BDP v nekaterih državah srednje Evrope na eni strani, ter Rusije in Ukrajine kot državah bivše SZ na drugi strani. Leto začetka ponovne rasti in hitrost rasti BDP pa loči bolj uspešne od manj uspešnih reformatorjev. V uspešnejših državah je imel indeks BDP obliko J-krivulje (primer Poljske), v manj uspešnih pa obliko L-krivulje, pri čemer je bil padec BDP obsežnejši, okrevanje pa počasnejše (Rusija, Ukrajina).

Slika 1: Indeks BDP 1989-2000 za izbrane države (1989=100)

Vir: Svejnar, 2002, str. 9.

Kornai je padec *outputa* poimenoval »transformacijska recesija«, ki odraža stroške sprememb ekonomskega sistema (Gomulka, 2000, str. 4). Padec BDP in njegova ponovna rast je bil med glavnimi predmeti ekonomskega preučevanja v tranzicijskih gospodarstvih. Ekonomisti se strinjajo, da je bil v socialističnih gospodarstvih padec agregatnega *outputa*² predvsem posledica izhodiščnih pogojev ob začetku tranzicije, preobrat in ponovna rast pa sta bila

² Gomulka (2000, str. 5) navaja štiri razloge za padec *outputa*: 1. Obsežne in hitre spremembe cen v pogojih omejene mobilnosti sredstev, 2. Odstranitev presežnega realnega agregatnega povpraševanja z namenom vzpostavitve učinkovitega trga proizvodov, 3. Zrušitev trgov znotraj Sveta za vzajemno ekonomsko sodelovanje (CMEA), 4. Propad vojaške industrije in investicij v infrastrukturo financiranih s strani države. Dejansko pa si ekonomisti še danes niso enotni kateri dejavnik je povzročil takšno nazadovanje v določenih državah. Literatura vse bolj poudarja pomen institucij.

odvisna predvsem od izbire reform in njihove izvedbe. V povezavi z reformami Gomulka (2000, str. 5) ugotavlja, da je imela hitrost makroekonomske stabilizacije velik vpliv na trajanje negativne rasti BDP in da se je v državah, kjer je bila izvedena obsežnejša stabilizacija in liberalizacija negativna rast BDP nehala prej in je proizvod začel naraščati hitreje. Znotraj strukture BDP je največji padec doživel industrijski sektor. Kot posledica spremenjenih razmer so sledile obsežne strukturne reforme, ki so prinesle preusmeritev gospodarstev k storitvam in proizvodnji potrošnih dobrin. Naslednje presenečenje je sledilo na področju privatizacije družbene lastnine. Pričakovanja o hitri privatizaciji kot najboljšemu »receptu« se niso uresničila, saj so tako v veliko državah največ pridobili »insiderji«, ne pa prebivalstvo ali država. V povezavi s privatizacijo in neurejenim pravnim sistemom je prišlo tudi do velikega porasta organiziranega kriminala, predvsem v Rusiji. Ker je tranzicija napovedala konec socialističnih sistemov, je bil neizogiben tudi razpad nekaterih multietničnih držav kot so bile Češkoslovaška, Jugoslavija in SZ. Kljub tranziciji večine držav v demokratične družbe pa so se, kot posledica izvajanja reform v nekaterih državah (Bolgarija, Latvija, Litva, Madžarska, Poljska) po nekaj letih na oblast vrnili reformirani socialisti.

Kot je bilo omenjeno že v prejšnjem odstavku, so izhodiščni pogoji pomembno vplivali na gospodarstva tranzicijskih držav. V poročilu Svetovne banke so izhodiščni pogoji razdeljeni v tri skupine: strukturni, distorzijski in institucionalni. Med strukturne pogoje so bili uvrščeni delež industrije v BDP, stopnja urbanizacije v državah, zelo pomembna je tudi odvisnost držav od trgovine z ostalimi socialističnimi državami, k temu pa dodajajo še razpoložljivost naravnih virov in BDP *per capita* za leto 1989, merjen v pariteti kupne moči (v nadaljevanju PPP). Naslednja skupina izhodiščnih pogojev, ki so imeli pomemben vpliv na tranzicijska gospodarstva, so dejavniki distorzij v gospodarstvih. Med te lahko uvrstimo zadrževano inflacijo iz preteklih let, primerjavo uradnega deviznega tečaja s tistim na črnem trgu, poslabšanje pogojev menjave, izvedbo reform in stopnje rasti v obdobju pred tranzicijo. Pomembno vlogo v procesu tranzicije pa imajo tudi institucionalni faktorji, kot so na primer število let, »preživetih« v centralno planskem sistemu, tržne izkušnje držav iz predsocijalističnega obdobja, geografska lokacija držav (bližina zahodne Evrope) in izkušnje novih samostojnih držav (Transition, 2002 str. 11-13).

K izhodiščnim pogojem je treba dodati še nekatere dejavnike, ki so zadrževali ekonomsko okrevanje tranzicijskih gospodarstev. Propad centralno planskega sistema v SZ je povzročil velike probleme v distribuciji *inputov* in *outputov* za podjetja ter izgubo subvencij in dostopa do poceni energije, kar je povzročilo mnogo težav za nekatere novonastale države v prostoru bivše SZ. Naslednji faktor so finančne krize v 90. letih, med katerimi izstopa ruska kriza leta 1998. Nenazadnje pa je bilo mnogo bivših socialističnih držav udeleženih tudi v vojnah, ki so terjale svoj davek na različnih področjih.

Gomulka (2000, str. 2) navaja šest pglavitnih elementov, ki jih morajo upoštevati države v procesu tranzicije. Tranzicijske države morajo pri pripravi strategije reform in specifičnih

ukrepov upoštevati predvsem ekonomske razmere v državi in politične omejitve,³ ki so tam prisotne. Med reformami sta na prvem mestu mikroekonomska liberalizacija in makroekonomska stabilizacija. Na mikroekonomskem področju avtor poudarja liberalizacijo cen, menjave in svoboden vstop podjetij na trg. Pri makroekonomski stabilizaciji pa je treba znižati inflacijo, uravnovesiti javne finance in omejiti zadolževanje v tujini. Lavigne (1999, str. 114-115) navaja, da je v večini tranzicijskih držav makroekonomska stabilizacija vsebovala »paket« podobnih ukrepov. Pri implementaciji teh »paketov« pa je med državami prihajalo do razlik, ki so izhajale iz izbire zaporedja reform in hitrosti njihovega izvajanja. Lavigne za razliko od Gomulke med elemente makroekonomske stabilizacije dodaja tudi cenovno liberalizacijo in liberalizacijo mednarodne trgovine, ki vključuje notranjo konvertibilnost in devalvacijo domače valute. Tretji element reform po Gomulki so strukturne spremembe, predvsem proces privatizacije in sprostitve tokov mednarodne menjave. Sledi vzpostavitev novih tržnih institucij, ki so pomembne predvsem z vidika razvoja tržnega gospodarstva. Mednje sodijo trgovinski zakoniki, varovanje lastninskih pravic ter vzpostavitev finančnih in kapitalskih trgov. Lavigne strukturne ukrepe na področju vzpostavitve tržnega gospodarstva opredeli nekoliko drugače, saj mednje uvrsti tudi prestrukturiranje državnega sektorja, reformo bančnega in finančnega sektorja ter davčno reformo, vzpostavitev socialne mreže in uvedbo industrijske politike. K zgoraj navedenim elementom pa je treba dodati še reformo socialne države in vpliv tuje pomoči na izvedbo reform, ki pa je bila v večini držav le omejenega obsega in pomena.

Po letu 1989 je s procesom tranzicije začelo veliko držav in v vsaki je bil proces izvajanja reform specifičen. Podatki kažejo, da so bile najuspešnejše države, ki so z nekaterimi reformami začele že pred letom 1989, Madžarska, Poljska in Slovenija. Nobena tranzicijska država se ni v celoti držala strogo teoretičnih smernic modela »velikega poka« ali gradualističnega modela. Na podlagi različnih člankov in študij se strinjam s tistimi, ki zagovarjajo hitro izvedbo mikroekonomske liberalizacije in makroekonomske stabilizacije ter postopno prestrukturiranje, privatizacijo in oblikovanje novih institucij. Pri tem moram poudariti, da tak pristop ni bil mogoč v vseh tranzicijskih državah, saj so se družbene, politične in gospodarske razmere močno razlikovale. Pri modelu »velikega poka« se mi zdi zelo pomembna priložnost za celovito in hkratno izvedbo reform, ki pa nima vedno le pozitivnih učinkov. Slednje je bilo vidno na primeru neučinkovite liberalizacije v Rusiji, ki ji je sledila »divja« privatizacija in velik obseg gospodarskega kriminala. Po drugi strani pa gradualistični model ni primeren za liberalizacijo ali stabilizacijo, vendar je možno predvsem strukturne reforme izpeljati postopno, z nižjimi socialnimi »stroški«. Pri socialnih stroških mislim predvsem na postopen prenos skrbi za blaginjo zaposlenih s podjetij na državo in skrb za tiste, ki so s tranzicijo največ izgubili. Gradualistični model se mi zdi bolj primeren, saj

³ Kakor navaja Roland (2002, str. 31-32), so politične omejitve odločilnega pomena pri izvedbi reform. Politiki morajo prepričati volivce, da jih podprejo v začetku procesa reform (rezultati katerih pogosto niso jasni), kasneje pa je pomembno, da obdržijo podporo pri izvajanju procesa, saj bi drugače lahko prišlo tudi do negativnega preobrata.

omogoča tudi parcialne reforme, in s tem priložnost za spremembo strategij, če se te niso izkazale za uspešne.

0.0.0. Izbire tranzicijskih modelov po državah

Po več kot petnajstih letih od začetka tranzicije lahko v nekaterih državah Evrope in državah Skupnosti neodvisnih držav (v nadaljevanju CIS) na podlagi različnih virov ugotovimo, da so redke tranzicijske države sledile le enemu specifičnemu modelu tranzicije. Večina tranzicijskih držav je mikroekonomsko liberalizacijo in makroekonomsko stabilizacijo izvedla zelo hitro v prvih letih po začetku tranzicije. Drugače pa je bilo z strukturnimi reformami, kot so privatizacija, reforma bančnega sistema, prestrukturiranje državnih podjetij, ki so v večini držav potekale postopno, v razdobju več let oz. potekajo še danes.

Če bolj natančno pogledamo načine izvedbe posameznih reform v nekaterih tranzicijskih državah, vidimo, da zgornje navedbe v večini primerov držijo. Roland (2000, str. 14) navaja Slovenijo in Madžarsko kot državi, ki sta večinoma sledili gradualistični metodi tranzicije. Razlog za to je, da sta prej omenjeni državi z reformami na področju liberalizacije začeli že v drugi polovici 60. let prejšnjega stoletja. Slovenija je stabilizacijo in davčno reformo izvedla leta 1990, prestrukturiranja podjetij (1989) in privatizacije (1993) pa se je lotila postopno.

V primeru Madžarske je zanimivo, da je v začetku 90. let prejšnjega stoletja nadaljevala s postopnimi reformami iz preteklih let, stabilizacija v obliki »zdravljenja s šokom« (Lavigne, 1999, str. 119) pa je bila izvedena šele leta 1995, ko so na oblast prišli reformirani komunisti.

Na podlagi Rolandove klasifikacije (Roland, 2000, str. 16) lahko večini ostalih tranzicijskih držav (Poljska, Češka, Slovaška, Rusija, Romunija, Bolgarija, Ukrajina in ostale države bivše SZ) pripišemo pristop k reformam v obliki »zdravljenja s šokom«. Iz te skupine lahko kot bolj zanimive izpostavimo predvsem Poljsko, Češko in Rusijo.

Poljska se je najbolj približala »zdravljenju s šokom«, liberalizacija in stabilizacija sta bili izvedeni do leta 1990. Tudi privatizacija se je začela že leta 1990, prestrukturiranje državnih podjetij in bančne reforme pa leta 1993, pri tem pa je treba poudariti, da je bila izvedba strukturnih reform postopna.

Na Češkem so izvedli liberalizacijo, stabilizacijo in privatizacijo med leti 1991 in 1992, kar je bilo v duhu »zdravljenja s šokom«. Po drugi strani pa je bilo prestrukturiranje veliko bolj postopno kot na Poljskem, stečajna zakonodaja zelo mehka, privatizaciji je sledila tudi kriza v bančnem sektorju.

Rusija je poseben primer v tej skupini držav, za njo Lavigne (1999, str. 120) navaja, da je to primer države kjer ni bilo izvedeno niti »zdravljenje s šokom« niti gradualistični pristop,

ampak »šok brez zdravljenja«. Programi liberalizacije, stabilizacije in privatizacije so bili napovedani in začeti med leti 1992 in 1993. Zaradi političnih konfliktov nobeden od ukrepov ni bil v celoti izveden. Cene niso bile popolnoma sproščene, nominalne plače so rasle hitreje od inflacije, konvertibilnost rublja pa je bila dosežena šele leta 1996. Prava stabilizacija se je zaradi političnega nasprotovanja začela šele leta 1995. Množična privatizacija se je začela leta 1993, vendar Rusija pred začetkom tega procesa ni imela vzpostavljenih učinkovite zakonodaje na področju konkurence. Sledila je »divja« privatizacija velikih državnih monopolov, kraja državnega premoženja in nastanek lobijev, ki so v prihodnjih letih ovirali tržne in demokratične reforme, ki bi lahko ogrozile njihov položaj.

2.5. Ali je proces tranzicije v državah srednje in vzhodne Evrope končan?

Opredelitve konca tranzicijskega procesa se med avtorji nekoliko razlikujejo, zato bodo v naslednji točki predstavljene nekatere ugotovitve o tem, kdaj naj bi bil proces tranzicije končan.

Kornai (1999, str. 99-115) meni, da se tranzicija konča, ko so izpolnjeni naslednji pogoji: konec monopola politične moči komunistične partije, zasebni sektor obsega večino BDP in trg postane osrednji kordinator gospodarskih aktivnosti. Gelb (1999, str. 39-51) na vprašanje gleda nekoliko drugače in razlaga, da se tranzicija konča, ko se današnje tranzicijske države soočijo s podobnimi problemi kot druge države, ki so na podobnih stopnjah razvoja. Svejnar (2002, str. 26) je podobnega mnenja kot Kornai in konec tranzicije razlaga s prehodom iz sistema centralnega planiranja v delujoče tržno gospodarstvo, ki je zmožno ustvarjati hitre in vzdržne stopnje gospodarske rasti. Lavigne (1999) konec tranzicije v srednji in vzhodni Evropi povezuje z vstopom tranzicijskih držav v Evropsko Unijo (v nadaljevanju EU) in ugotavlja, da morajo biti nove članice, ki jih sprejema EU, delujoča tržna gospodarstva. Na podlagi tega bi lahko rekli, da so vse tranzicijske države, ki so vstopile v EU, zaključile s tranzicijo. Svetovna banka (v nadaljevanju SB) pa konec tranzicijskega procesa razlaga z razvojem podjetniškega sektorja. Podatki kažejo, da so bile ob začetku tranzicije prisotne velike razlike na področju produktivnosti dela in kapitala v različnih tipih podjetij, tekom procesa reform pa se te razlike med »starimi« in »novimi« podjetji vedno bolj zmanjšujejo, in to naj bi bila naravna definicija konca tranzicije (Transition, 2002, str. XIX).

V nadaljevanju diplomskega dela bom najprej prikazal zgodovino Belorusije in njen proces tranzicije od leta 1990 dalje.

3. ZGODOVINA BELORUSIJE

Belorusija se nahaja v vzhodni Evropi in obsega 207.600 kvadratnih kilometrov ter meji na Rusijo, Ukrajino, Poljsko, Latvijo in Litvo. Glavno mesto Belorusije je Minsk, ki ima približno 1,78 milijonov prebivalcev. Država je imela leta 2005 po podatkih Mednarodnega denarnega sklada (v nadaljevanju MDS) in Evropske banke za obnovo in razvoj (v nadaljevanju EBRD) 9,8 milijonov prebivalcev. Prebivalstvo že nekaj let upada, povprečna pričakovana življenjska doba pa iz 70 let (1992) padla na 68 let (2002). BDP *per capita* je bil leta 2005 3.030 ameriških dolarjev (v nadaljevanju USD), uradna valuta je beloruski rubelj.

0.0. Pregled družbeno-političnih dogodkov

Po končani prvi svetovni vojni, 1. januarja 1919, je bila pod vplivom ruskih boljševikov vzpostavljena Beloruska sovjetska socialistična republika. Decembra 1922 je bila z ustanovitvijo SZ vanjo vključena tudi Belorusija. S programom nove ekonomske politike Vladimirja I. Lenina je Belorusija do sredine 20. let prejšnjega stoletja dosegla nivo kmetijskega in industrijskega *outputa* iz leta 1913.

Med drugo svetovno vojno je bila Belorusija eno bolj prizadetih področij SZ. Poleg ogromnih človeških žrtev, je bil uničen tudi večji del javne infrastrukture (ceste, prebivališča, komunikacije, zdravstvo) in skoraj celotna industrijska zmogljivost te sovjetske republike. Po koncu druge svetovne vojne se je začela hitra obnova industrijskih kapacitet, ki so kmalu bile med najzmogljivejšimi v vsej SZ.

V drugi polovici 80. let prejšnjega stoletja, ko je na čelo SZ prišel Mihail Gorbačov in z njim obdobje perestrojke, sta življenje v Belorusiji zaznamovala dva pomembna dogodka. Nesreča v jedrski elektrarni v Černobilu, 26. aprila 1986, je pretresla cel svet, posledice pa so bile za Belorusijo katastrofalne. Približno petina ozemlja Belorusije, ki je absorbirala okrog 70 odstotkov vsega radioaktivnega onesnaženja, ki je ušlo iz reaktorja černobilske jedrske elektrarne, je bila kontaminirana. Centralna oblast v Moskvi pa kljub temu Belorusiji ni posvečala večje pozornosti, saj je republika do konca leta 1990 prejela le 4 odstotke skupnih sredstev, namenjenih »boju« s posledicami katastrofe. Na onesnaženem področju, ki po ocenah obsega okrog 40.000 kvadratnih kilometrov, je živelo 2,2 milijona prebivalcev. Posledica nesreče je bilo opazno poslabšanje zdravja prebivalstva, h kateremu je poleg nesreče pripomogla še neučinkovita administracija, pomanjkanje sredstev in počasno preseljevanje ljudi iz kontaminiranih področij. Černobilska nesreča pa je tudi eden pomembnejših faktorjev, ki so prispevali k negativnim demografskim trendom v Belorusiji (Marples, 1999, str. 28). Drugi pomemben dogodek pa je sledil nekaj več kot dve leti kasneje, ko so junija 1988 na področju Kurapatya blizu Minska odkrili množična grobišča iz časa režima Josipa V. Stalina. To odkritje je sprožilo množično zavračanje obstoječega režima ter zahteve po reformah v republiki.

Aprila 1991 je prišlo do množičnih stavk delavcev za višje plače, odpravo novih davkov, poleg tega pa tudi za odstop beloruske vlade ter depolitizacijo državnih institucij. Po državnem udaru v Moskvi avgusta 1991 in razglasitvi neodvisnosti baltskih držav in Ukrajine je deklaracijo o neodvisnosti sprejel tudi vrhovni sovjet v Minsku 25. avgusta 1991 in preimenoval državo v Republiko Belorusijo. V času od leta 1991 do 1994 je bil na čelu Belorusije Stanislav Šuskevič, ki si je prizadeval za tržne reforme in soustanovil naslednico SZ, Skupnost neodvisnih držav. Konec leta 1993 je bilo 70 vladnih uslužbencev, med njimi tudi Šuskevič, obtoženih korupcije s strani vodje protikorupcijske komisije v beloruskem parlamentu Aleksandra Lukašenka. Šuskevič je na podlagi teh obtožb (kasneje so se izkazale za neresnične) dobil nezaupnico in moral odstopiti. 28. marca 1994 je vrhovni sovjet sprejel novo belorusko ustavo, ki temelji na demokraciji, enakosti državljanov in zavezi države k polni zaposlenosti.

Julija 1994 so bile v Belorusiji prve demokratične volitve, na katerih je s prepričljivo večino zmagal Aleksander Lukašenko. Maja naslednjega leta so potekale tudi parlamentarne volitve, na katerih se je izkazalo, da državno vodstvo s cenzuro medijev ne spoštuje demokratičnih določil ustave. Ti dogodki so že nakazali prihodnji potek Lukašenkove koncentracije moči v državi. Posledica volilnih nepravilnosti na referendumu novembra 1996 je bila izključitev Belorusije iz Sveta Evrope. Beneška komisija Sveta Evrope je ugotovila, da je ustava nelegalna in ne upošteva niti najnižjih demokratičnih standardov, ter tako krši principe ločitve izvršilne in zakonodajne veje oblasti. Na podlagi nove ustave bi morale naslednje predsedniške volitve potekati leta 1999, vendar so bile na podlagi referendumu predstavljene na leto 2001. Med letoma 1999 in 2000 so v Belorusiji izginili trije opozicijski politiki ter novinar, kljub pritiskom EU in Sveta Evrope na belorusko vlado pa nikoli ni prišlo do neodvisne preiskave teh izginotij. Tako parlamentarne volitve leta 2000 in 2004 kot tudi predsedniške volitve leta 2001 so bile s strani opazovalcev Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (v nadaljevanju OVSE) ocenjene kot nedemokratične. Hkrati s parlamentarnimi volitvami leta 2004 je bil izveden tudi referendum, ki je Lukašenku omogočil, da kljub dvema mandatoma tudi v prihodnje kandidira na predsedniških volitvah.

Na zadnjih predsedniških volitvah, ki so potekale 19. marca 2006, sta mednarodna skupnost in beloruska opozicija upali na transparentne volitve in z njimi na pozitivne spremembe na beloruskem političnem prizorišču. Uradni rezultati, ki jih je razglasila beloruska centralna volilna komisija, so prinesli zanesljivo zmago in tretji mandat dotedanjemu predsedniku Aleksandru Lukašenku. Po uradnih poročilih je bila volilna udeležba 92,6-odstotna, od tega je 83 odstotkov volivcev podprlo Lukašenka. Glavni opozicijski kandidat Aleksander Milinkevič je prejel le 6 odstotkov glasov. Kot že v prejšnjem desetletju so bile tudi te volitve s strani opazovalcev OVSE označene kot nepošteno, poudarili so problematično in netransparentno preštevanje glasov. Opazovalci Helsinškega odbora za Belorusijo so izjavili, da je volilna kampanja potekala v »ozračju strahu«. Predstavniki opozicije in nevladnih organizacij niso imeli možnosti sodelovanja v volilni komisiji, dostop do medijev ni bil

enakopraven, nekateri opozicijski kandidati pa so bili zastraševani ali pridržani s strani oblasti. Navedene izjave različnih organizacij vzbujajo dvom v legitimnost in točnost volilnih rezultatov. Dvomljivim rezultatom volitev so sledili tudi protestni shodi 15-20.000 nezadovoljnih Belorusov, ki pa so bili prepovedani in razgnani s silo. V tednu po volitvah je bilo po navedbah Helsinškega odbora med 1.500 in 2.000 protestnikov pridržanih in obsojenih na krajše zaporne kazni. Te dogodke je v resoluciji 1496 obsodila Parlamentarna skupščina Sveta Evrope. EU pa je sprejela ostre ukrepe in prepovedala izdajanje vizumov ter zamrznila sredstva predsednika Lukašenka in vodilnih beloruskih funkcionarjev. Edina pozitivna ocena predsedniških volitev v Belorusiji je prišla s strani opazovalcev iz držav CIS, ki so volitve opisali kot svobodne, odprte in transparentne.

0.0. Pregled ekonomskih razmer pred začetkom procesa tranzicije

Pred razpadom SZ je bila Belorusija med ekonomsko in socialno bolj razvitimi sovjetskimi republikami. Z manj kot enim odstotkom ozemlja SZ je Belorusija proizvedla okoli 4 odstotke skupnega BDP. Tradicionalno so bile v Belorusiji zelo pomembne panoge poljedelstvo, tekstilna in lesna industrija. Po letu 1965 pa se je kot rezultat sistema centralnega planiranja, ki je bil uveljavljen v SZ, razvijala tudi industrija. V Belorusiji se je razvila predvsem težka industrija ter proizvodnja traktorjev, hladilnikov in televizorjev, za potrebe trga nekdanje SZ. Zelo pomembna je bila tudi vojaška industrija in industrija gradbenih materialov, ob tem pa je bila zanemarjana potrošna proizvodnja. Delež industrije v BDP Belorusije je leta 1990 predstavljal 49 odstotkov. Hitra rast v industriji in kmetijstvu pa je zahtevala tudi proporcionalen napredek v izobraževanju in znanosti, rezultat katerega je bil velik znanstveni in intelektualni kapital.

Kljub različnim ocenam realnega BDP v Belorusiji v predtranzicijskem obdobju lahko trdimo, da je znotraj SZ beloruski nivo zaostajal le za ruskim in je bil primerljiv z baltskimi državami ter državami srednje in vzhodne Evrope. V letih pred razpadom SZ je bil tudi življenjski standard v Belorusiji med najvišjimi v SZ, predvsem kot posledica nadpovprečne gospodarske rasti med leti 1985-1989. Kljub dobrim gospodarskim dosežkom pa je bila Belorusija odvisna od trgovine z ostalimi republikami SZ, predvsem z Rusijo. Izvažali so predvsem industrijske izdelke, republika pa je bila odvisna od uvoza nafte in ostalih naravnih bogastev.

0.0. Ekonomske razmere v Belorusiji po razpadu SZ

Po razpadu SZ se je Belorusija, tako kot ostale bivše republike SZ, soočala z velikim padcem industrijske proizvodnje. Poleg tega pa se je pokazala tudi celotna razsežnost problema odvisnosti od trgovine s področjem nekdanje SZ. Industrija je še vedno ostala paradni konj

gospodarstva, zanemarjene pa so ostale predvsem proizvodnja potrošnih dobrin ter naložbe v socialno infrastrukturo.

Drugi problem, ki je ohromil državo, so bile posledice černobilske katastrofe, ki so bile vidne na različnih področjih (socialna politika, fiskalne obremenitve, kmetijstvo, gozdarstvo). Posledice so bile vidne v visoki proračunski obremenitvi države, leta 1995 je bilo tako za odpravo posledic namenjenih okoli 10 odstotkov proračuna, v letih pred tem pa tudi do 20 odstotkov (Marples, 1999, str. 28). Država v zadnjem času vsako leto namenja več kot 1 odstotek BDP za sanacijo razmer na tem področju (Belarus Country Brief 2006, 2006). Beloruski viri navajajo, da je moralo z delovanjem prenehati 54 kmetijskih zadrug, 9 predelovalnih tovarn in 22 rudnikov. Na območju deluje tudi 340 industrijskih obratov, katerih obratovanje je omejeno. Nastala je tudi nepopravljiva škoda v gozdnem gospodarstvu, razseljenih pa je bilo več kot 137.000 ljudi, za katere je bilo treba v drugih delih države zgraditi nove domove. To je povzročilo dodatne težave, saj je v novih naseljih primanjkovalo delovnih mest, stanovanjske razmere pa so bile zelo slabe. Skupna škoda za 30-letno obdobje po katastrofi je bila ocenjena na okrog 235 milijard USD.

Ob nastopu samostojnosti se je Belorusija soočala s potrebo po preoblikovanju vojaške industrije, modernizaciji obstoječih tovarn in napredku na področju zadovoljevanja potrošniških potreb. V obdobju do leta 1995 je vlada, ob pomoči različnih mednarodnih organizacij, sprožila začetne reforme za transformacijo planskega gospodarstva v tržno. Po izvolitvi Aleksandra Lukašenka za predsednika države pa so se stvari spremenile, vlada je začela zavirati tržne reforme z namenom zavarovanja delovnih mest in dohodka prebivalstva. Ubrala je politiko počasne liberalizacije in ohranila strikten nadzor nad večino proizvodnih sredstev, velik delež BDP pa je bil namenjen socialnim izdatkom ter subvencijam javnemu sektorju (Belarus Country Brief 2006, 2006). Kljub navedenim dejstvom in krizi v Rusiji leta 1998 je vlada do leta 2000 dosegla določeno stopnjo makroekonomske stabilizacije (znižanje stopnje inflacije in ponovno gospodarsko rast). Zanimivo pa je, da so k rasti BDP večinoma prispevala podjetja v državni lasti oziroma delniške družbe,⁴ ki so nastale iz njih. V nasprotju z večino ostalih tranzicijskih držav v Belorusiji skupaj z gospodarsko rastjo ni prišlo do večje rasti deleža zasebnega sektorja⁵ v BDP.

⁴ Veliko državnih podjetij (približno 20 % celotne zaposlitve) se je preoblikovalo v delniške družbe, v katerih je lastniška struktura po navadi razdeljena med državo (35 %), občine (25 %) in zaposlene (40 %). Kljub preoblikovanju pa se odnos in upravljanje v teh podjetjih nista veliko spremenila. Tudi delnice teh podjetij večinoma ne kotirajo na borzi, dividende se ne izplačujejo in podjetja niso sprostila socialnih sredstev (shedding of social assets).

⁵ Pri izrazu zasebni sektor je, kar se tiče Belorusije, treba opozoriti, da je lastništvo v t. i. zasebnih podjetjih pogosto mešano in da ima lahko država v teh podjetjih tudi več kot 50-odstotni lastniški delež.

0.0. Družbene in makroekonomske razmere v Belorusiji

Sektorska struktura gospodarstva se je v Belorusiji kljub počasnemu tempu reform med letoma 1990 in 2000 močno spremenila (glej Tabelo 1). Delež industrije v BDP se je v desetih letih znižal skoraj za deset odstotnih točk, delež kmetijstva pa je padel s 23,5 % na 15,3 %. Kot posledica sprememb v teh dveh sektorjih se je delež storitev zvišal s 29,4 % na 47,3 %. Podatki za leto 2005 kažejo na nadaljevanje tega trenda, saj je kmetijstvo obseglo le še 9,3 %, industrija 31,6 %, storitve pa že 59,1 % BDP.

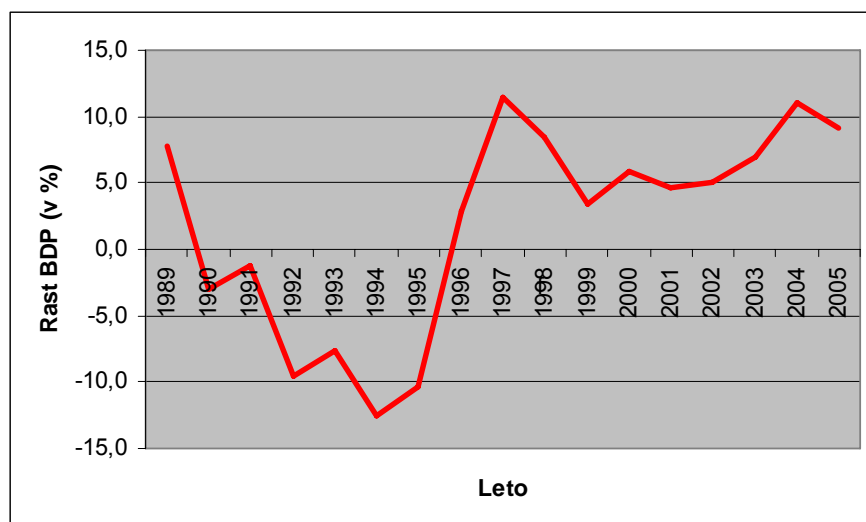
Tabela 1: Sektorska struktura gospodarstva v Belorusiji in stopnje rasti za leta 1990, 1999 in 2000

Struktura gospodarstva			
(kot % BDP) / leto	1990	1999	2000
Kmetijstvo	23,5	14,6	15,3
Industrija	47,1	39,2	37,4
Proizvodnja	39,2	32,5	30,8
Storitve	29,4	46,2	47,3
Stopnja rasti proizvoda / leto	1990-2000	1999	2000
Kmetijstvo	-4,1	-7,2	8
Industrija	-1,9	7,6	6
Proizvodnja	-0,8	8,7	7,2
Storitve	-0,5	7,3	4,2

Vir: Memorandum of the President of the International Bank for Reconstruction and Development and of the International Finance Corporation to the Executive Directors on the Country Assistance Strategy for Belarus, 2006, str. 43.

Po šestih letih negativne gospodarske rasti (glej Sliko 2, na str. 20 in Tabelo 5, v Prilogi) je Belorusija leta 1996 ponovno dosegla pozitivno gospodarsko rast, ki je znašala 2,8 %. Od takrat Belorusija letno dosegla visoke stopnje gospodarske rasti (z izjemo posledic ruske krize leta 1998, le 3,4 % (1999)), ki je v zadnjih letih ena višjih v svetu. Leta 2004 11 %, leta 2005 9,2 %, za leto 2006 pa je bila rast s strani MDS ocenjena na 7 %. Na ponudbeni strani je rast mogoče pripisati zasebni porabi in investicijam, skupaj s hitro rastočimi realnimi plačami in povečanjem obsega posojil. Poleg tega pa so na ponudbeni strani k rasti prispevali hitro rastoča industrija, gradbeništvo, kmetijstvo in storitve. K rasti so prispevale tudi visoke cene izvoznih artiklov (proizvodi iz nafte in gnojila) in povpraševanje v Rusiji.

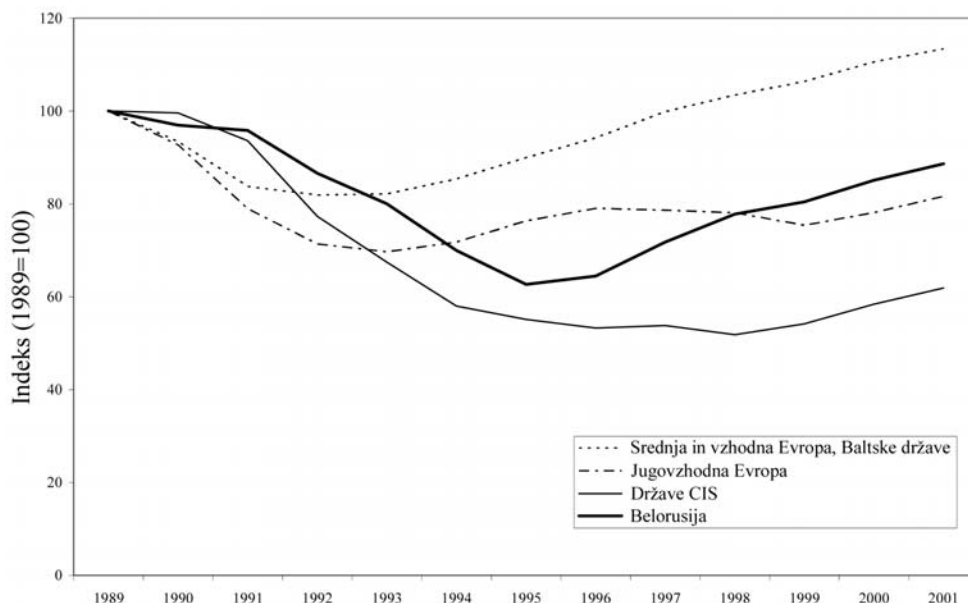
Slika 2: Gibanje gospodarske rasti v Belorusiji za obdobje 1989-2005

Vir: Transition report 2005; Lastna izdelava.

V prvih letih po začetku tranzicije so, tako kot v ostalih tranzicijskih državah tudi v Belorusiji zabeležili občuten padec realnega *outputa* (glej Sliko 3). Padec je bil v primerjavi z ostalimi državami CIS manjši, pozitivna gospodarska rast pa se je začela nekaj let prej. Realni *output* Belorusije je do leta 1995, ko je dosegel minimum glede na leto 1989, padel skoraj za 40 %. Vendar je temu sledila pozitivna gospodarska rast, ki je v zadnjih letih med najvišjimi na svetu. Tako je Belorusija leta 2000 dosegla nivo približno 85 % BDP iz leta 1989, leta 2003 pa je BDP že dosegel nivo tistega iz leta 1989 (Transition report 2002, 2002; Transition report 2005, 2005).

Slika 3: Spremembe realnega outputa v Belorusiji med leti 1989 in 2001

Vir: Brixiova, 2003, str. 6.

Inflacija je bila v prvih letih po začetku procesa liberalizacije cen zabeležena tudi v štirimestnih številkah, najvišja pa je bila leta 1994, ko je znašala kar 2220,9 % (glej Tabelo 5, v Prilogi). Po letu 1999 pa je inflacija padala in je bila ob koncu leta 2005 10,3 %, po ocenah EBRD pa naj bi leta 2006 znašala le še okoli 7 %. K temu padcu so prispevali restriktivna monetarna politika, stabilnejši menjalni tečaj, administrativno nadzorovane cene (leta 2005 je bilo 27 % dobrin vključenih v indeksu potrošniških cen (CPI), administrativno določenih) in omejitve pri posojilih (*lending caps*).

Oblikovanje cen v Belorusiji naj bi na podlagi Civilnega zakonika bilo svobodno, vendar zakonik omogoča tudi administrativni nadzor s strani predsednika države ali državnih agencij. Cene na debelo in maloprodajne cene so pogosto uravnane na podlagi fiksnih cen, cenovnih omejitev (*price caps*), nadzorovanih sprememb cen in omejitev na stopnje dobička (*rate of return ceilings*). Cene industrijskih proizvodov so pogosto oblikovane glede na pričakovano stopnjo inflacije. Med 1200 vprašanimi beloruskimi podjetniki v okviru raziskave SB jih je bilo leta 2004 kar 88 odstotkov nadziranih na področju spoštovanja regulacije cen. Če se podjetniki ne držijo pravil na tem področju, lahko oblasti zasežejo presežni dobiček, če se kršitev ponovi, pa lahko podjetje tudi zaprejo (Doing Business in 2005, 2005). Kljub ukrepom za regulacijo cen v Belorusiji pa je napredek reform na tem področju po oceni EBRD med boljšimi. Indeks liberalizacije cen je bil leta 2006 2,67, leta 1997 pa celo 4.

Septembra 2000 je beloruska vlada poenotila menjalne tečaje, to pa je dosegla s pospešitvijo depreciacije tečaja leta 2000 in zmanjšanjem energijskih subvencij. Belorusija v zadnjih letih vodi režim plazečega fiksnega deviznega tečaja, nominalni devizni tečaj je stabilen in od marca 2005 ostaja na nivoju 2.150 beloruskoga rublja (BYR) za USD. To kaže na indirektno vezavo valute na USD. Pri takem režimu pa so prisotna tveganja, saj veliko bank v Belorusiji izdaja posojila, denominirana v tuji valuti, kar bi v primeru hitrih spremembah menjalnega tečaja lahko povzročilo velike težave v bančnem sektorju.

Neposredne tuje investicije (v nadaljevanju NTI) v Belorusiji rastejo zelo počasi, saj je država zelo zaprta za pritek kapitala z zahoda. Po podatkih EBRD je znašal kumulativni priliv NTI v državo za obdobje med leti 1993-2004 2.147 milijonov USD, kar je približno 218 USD *per capita*. Za leto 2003, ko je bilo NTI za 170 milijonov USD, je to predstavljalo le približno odstotek BDP iz leta 2003 (Transition report 2005, 2005, str. 55).

Na tekočem računu plačilne bilance Belorusija že od začetka 90. let prejšnjega stoletja beleži primanjkljaj, večino ga je mogoče pripisati obsegu uvoza, ki je bil skozi vsa leta višji od obseg izvoza. Tu se odraža odvisnost od uvoza energetskih virov iz držav CIS, predvsem iz Rusije (glej Tabelo 2, na str. 22). Leta 2005 je prvič prišlo do presežka na tekočem računu plačilne bilance, ki je predstavljal 1,5 % BDP. Trgovinski primanjkljaj je leta 2005 predstavljal 1,7 % BDP, kar je veliko manj kot leta 2004, ko je ta predstavljal kar 9,4 % BDP. K temu je pripomoglo močno povpraševanje iz Rusije in visoke cene proizvodov iz nafte in gnojil, ki sta pomembna izvozna artikla Belorusije. Kljub kratkoročnemu izboljšanju pa

podatki za leto 2006 kažejo, da se bo primanjkljaj spet povečal. Razlogi za to so predvsem rastoč obseg uvoza, na kar vpliva hitra rast realnih dohodkov in apreciacija realnega menjalnega tečaja. Napovedi tako za trgovinski račun kot za tekoči račun plačilne bilance v celoti niso najboljše, saj bo verjetno na oba vplivala občutna podražitev zemeljskega plina v začetku leta 2007.

Zunanje rezerve Belorusije so na zelo nizkem nivoju, saj so po podatkih EBRD leta 2005 obsegale 1,107 milijard USD, s čimer je mogoče pokriti manj kot mesec uvoza dobrin in storitev. Akumulirani zunanji dolg je v istem letu znašal 5,111 milijard USD, kar obsega 17,3 odstotke BDP iz leta 2005 (Strategy for Belarus, 2006, str. 39).

Tabela 2: Struktura izvoza in uvoza Belorusije med leti 2001-2005

	2001	2002	2003	2004	2005
Skupen izvoz (v mio USD)	7.451	8.021	9.946	13.774	15.977
Izvoz v države CIS	4.494	4.384	5.435	7.318	7.058
Delež CIS glede na skupen izvoz (v %)	60	55	55	53	44
Delež Rusije glede na skupen izvoz (v %)	53	50	49	47	36
Izvoz v ostale države	2.957	3.637	4.511	6.456	8.919
Struktura izvoza					
Potrošne dobrine	1.925	1.934	2.387	3.055	3.044
Energija*	n/a	1.450	2.073	3.591	5.452
Stroji in oprema	n/a	1.149	1.294	1.733	1.924
Ostalo	n/a	3.488	4.192	5.395	5.557
Skupen uvoz (v mio USD)	8.286	9.092	11.558	16.491	16.699
Uvoz iz držav CIS	5.797	6.295	8.049	11.883	11.118
Delež CIS glede na skupen uvoz (v %)	70	69	70	72	67
Delež Rusije glede na skupen uvoz (v %)	66	65	66	68	60
Uvoz iz ostalih držav	2.489	2.797	3.509	4.608	5.581
Struktura uvoza					
Potrošne dobrine	1.556	1.561	1.908	2.543	2.847
Energija	n/a	2.303	3.001	4.464	5.461
Stroji in oprema	n/a	970	1.253	1.646	1.632
Ostalo	n/a	4.258	5.396	7.838	6.759

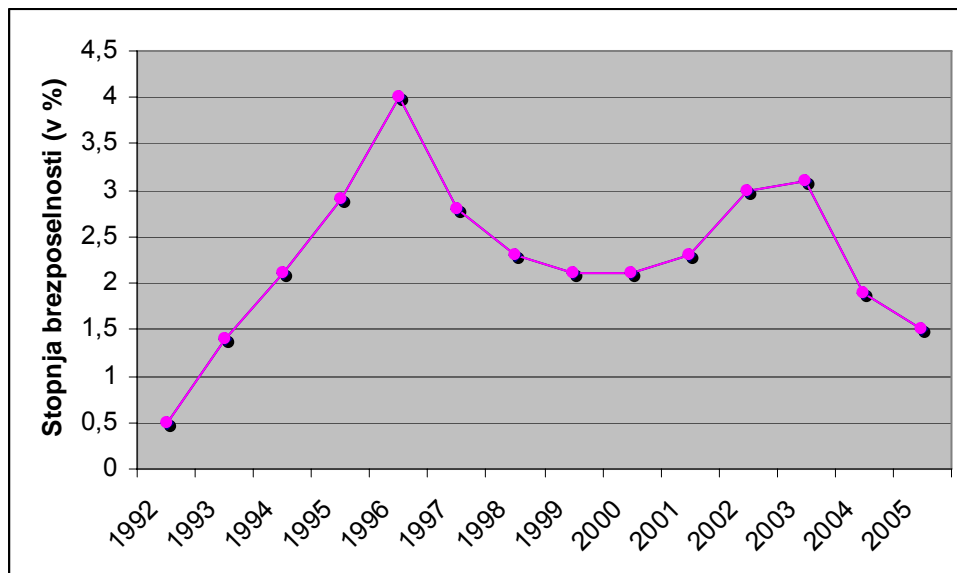
* Zemeljski plin, nafta, proizvodi iz nafte in elektrika.

Vir: Republic of Belarus, 2006a, str. 35; Lastna izdelava.

Iz Tabele 2 je razvidno, da so države CIS in med njimi predvsem Rusija najpomembnejši trgovinski partnerji Belorusije. Obseg izvoza v države CIS je bil v 90. letih prejšnjega stoletja med 58,8 % leta 1992 in 73,1 % leta 1997. V zadnjih letih pa se niža in je bil leta 2005 prvič nižji kot izvoz v ostale države. Uvoz iz držav CIS v zadnjih letih obsega približno 70-odstotni delež, najvišji pa je bil leta 1992, ko je obsegal 75,9 % celotnega uvoza (Bakanova, de Souza, 2001, str. 22). Rusija je še vedno najpomembnejša trgovinska partnerica Belorusije, vendar se

je obseg izvoza v Rusijo v zadnjih letih precej zmanjšal in leta 2005 padel na nekaj več kot tretjino celotnega izvoza. Kljub temu pa je Rusija nadvse pomembna na področju uvoza energije za beloruske potrebe in obsega skoraj celotni uvoz iz držav CIS.

Slika 4: Stopnje brezposelnosti⁶ v Belorusiji med leti 1992-2005

Vir: Bakanova, de Souza, 2001, str. 22 in Republic of Belarus, 2006a, str. 17; Lastna izdelava.

Stopnje brezposelnosti v Belorusiji so v letih samostojnosti med najnižjimi na svetu. Ob začetku tranzicije je bila zaposlenost skoraj polna, najvišja stopnja brezposelnosti pa je bila zabeležena leta 1996, ko je bila 4-odstotna (glej Sliko 4). Poleg nizkih uradnih stopenj brezposelnosti pa je za Belorusijo značilna tudi presenetljivo visoka in vztrajna stopnja brezposelnosti mladih, saj mladi med 15. in 25. letom predstavljajo kar 40 odstotkov vseh brezposelnih v državi (Brixiova, Volchok, 2005, str. 57).

Na fiskalnem področju je prišlo do določenega napredka, saj so se po letu 2004 stopnje davka na dodano vrednost in davka na dobiček (*turnover tax*) začele postopno zniževati. Leta 2006 je vlada tudi omejila pristojnosti lokalnih oblasti, ki se tičejo uvajanja novih davkov. Konsolidiran proračunski primanjkljaj (*consolidated fiscal deficit*) je v letih 2004 in 2005 bil manjši od odstotka. Primanjkljaj je večinoma financiran z notranjimi rezervami. Še vedno pa ostaja problem na področju politike plač in priporočenih posojil.

⁶ Število registrirano brezposelnih, izraženo kot odstotek aktivne populacije ob koncu leta.

Tabela 3: Velikost Ginijevega koeficienta v izbranih državah

Država/Obdobje	1987-1990	1993-1994	1996-1998
Bolgarija	0,23	0,38	0,41
Hrvaška	0,36	-	0,35
Češka	0,19	0,23	0,25
Estonija	0,24	0,35	0,37
Madžarska	0,21	0,23	0,25
Latvija	0,24	0,31	0,32
Litva	0,23	0,37	0,34
Poljska	0,28	0,28	0,33
Romunija	0,23	0,29	0,30
Slovenija	0,22	0,25	0,30
Armenija	0,27	-	0,61
Belorusija	0,23	0,28	0,26
Gruzija	0,29	-	0,43
Kazahstan	0,30	0,33	0,35
Kirgizistan	0,31	0,55	0,47
Moldavija	0,27	-	0,42
Rusija	0,26	0,48	0,47
Tadžikistan	0,28	-	0,47
Turkmenistan	0,28	0,36	0,45
Ukrajina	0,24	-	0,47

Vir: Transition, 2002, str. 9.

Stopnje neenakosti so se po nastopu tranzicije v skoraj vseh državah močno povešale (glej Tabela 3). Ginijev koeficient, ki predstavlja stopnjo neenakosti za posamezno državo, se je v Belorusiji le rahlo povešal in je med najnižjimi med tranzicijskimi državami. Tudi v kasnejšem obdobju po podatkih Organizacije združenih narodov (v nadaljevanju OZN) ni bilo bistvenega povešanja, saj je koeficient leta 2000 bil 0,3, leta 2002 pa 0,297. Human Development Index⁷ (HDI) za Belorusijo pa je leta 2004 bil 0,790 (67. mesto), kar jo uvršča v vrh držav v razvoju.

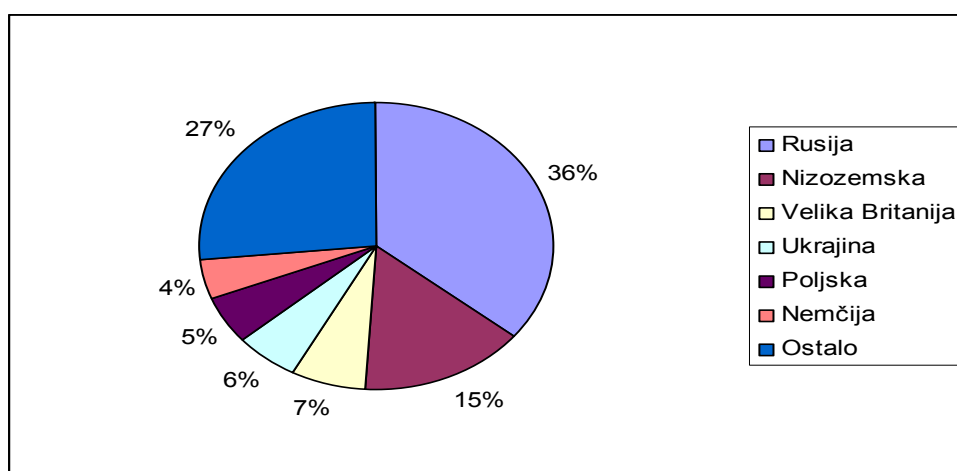
⁷ Human Development Index (HDI) je standardni način merjenja dobrobiti (well-being) prebivalstva v posamezni državi, ki ga opravlja UNDP. V indeksu so zajeti pričakovana življenjska doba, nivo pismenosti, izobrazba in BDP per capita, merjen v PPP. Na podlagi HDI se države delijo na tri nivoje človeške razvitosti (human development): visok, srednji in nizek. Države pa se delijo na razvite (developed), v razvoju (developing) in manj razvite (under-developed). OZN vsako leto na podlagi HDI razvrsti vse države članice.

4. BELORUSKO GOSPODARSTVO: SEDANJOST IN PRIHODNOST

0.0. Belorusko gospodarstvo danes

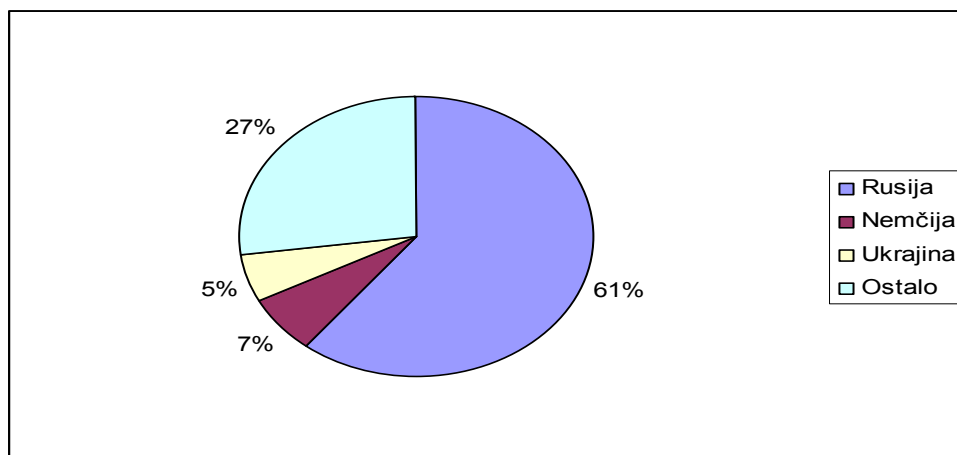
Na ozemlju Belorusije ni večjih nahajališč naravnih virov, zato je večina beloruske industrije odvisna od uvoza surovin za nadaljnjo predelavo in proizvodnjo. Belorusija uvaža predvsem proizvode iz naravnih virov, stroje in opremo, kemikalije, potrošniške proizvode in kovine. Največ uvaža iz Rusije, ki je hkrati tudi njen največji izvozni partner (za strukturo uvoza in izvoza Belorusije glede na države (glej Sliko 5 in Sliko 6, na str. 26). Kljub temu pa ima Belorusija nahajališča kamnin, potrebnih za gradbeno industrijo in velika nahajališča kamene soli, katere zaloge jo uvrščajo na drugo mesto med evropskimi državami. Ostali naravni viri v Belorusiji so še gozdovi, šota, manjše količine nafte in naravnega plina, manjše količine železa, granit ter nahajališča nekaterih drugih kamnin.

Slika 5: Deleži beloruskega izvoza glede na države za leto 2005

Vir: The World Factbook-Belarus, 2007.

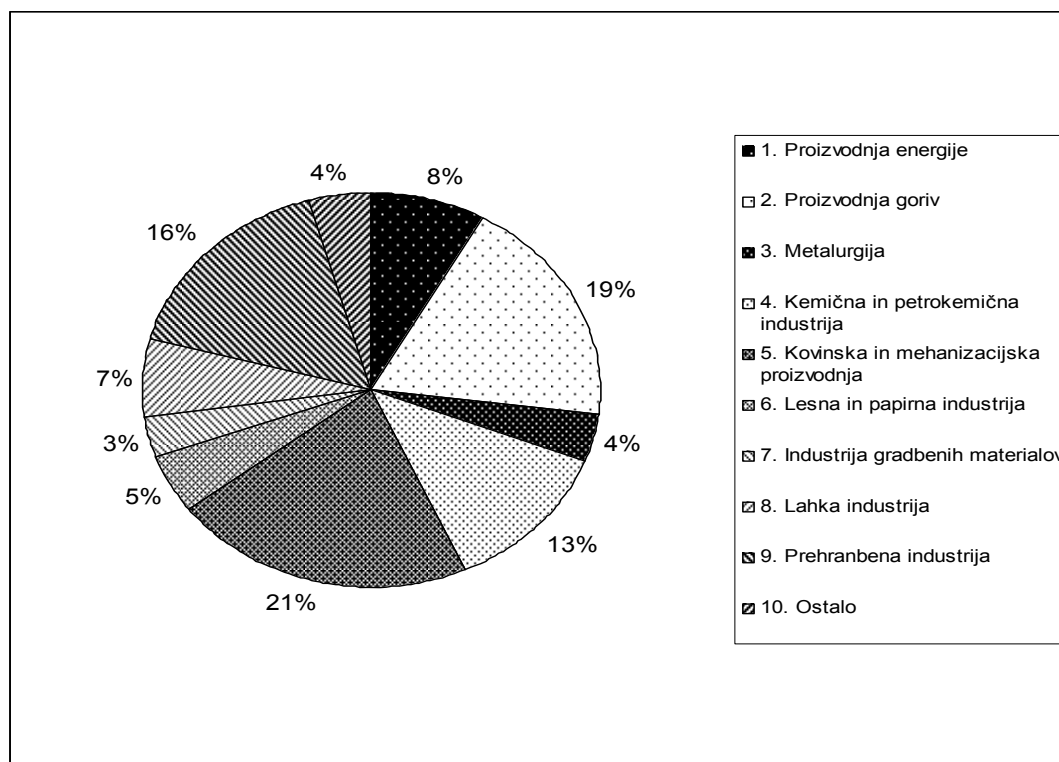
Slika 6: Deleži beloruskega uvoza glede na države za leto 2005

Vir: The World Factbook-Belarus, 2007.

Industrijski sektor v Belorusiji še vedno ostaja zelo pomemben za belorusko gospodarstvo, tako z vidika izvoza kot tudi z vidika zaposlenosti. Belorusija izvažata naftne proizvode, stroje in opremo, kemikalije, tekstilne proizvode in prehranske proizvode. V industrijskem sektorju je zaposlenih približno 26 odstotkov vseh zaposlenih (po podatkih EBRD za leto 2005 - 22,5 odstotka), sektor pa obsega nekaj več kot tretjino BDP. Med industrijskimi sektorji v Belorusiji ima največji delež kovinska in mehanizacijska proizvodnja, sledi proizvodnja goriv, prehranska proizvodnja in petrokemična industrija (glej Sliko 7).

Slika 7: Struktura industrijskega *outputa* v Belorusiji za leto 2004

Vir: Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Belarus, 2007.

V nadaljevanju bodo predstavljene glavne industrijske veje v Belorusiji.

Proizvodnja polprevodnikov in računalniških čipov ima v Belorusiji dolgo tradicijo. Najpomembnejše podjetje na tem področju je konzorcij Integral, ki je največje podjetje za tovrstno proizvodnjo v vzhodni Evropi. Podjetje letno proda približno za 100 milijonov USD spominskih čipov Japonski, v 90. letih prejšnjega stoletja je sodelovalo tudi z Motorolo, prej pa na številnih sovjetskih projektih. Podjetje je tudi nosilec certifikata ISO 9000. Integral izvozi več kot 70 odstotkov proizvodnje.

Belorusija ima zelo razvito tudi petrokemično industrijo, glavni proizvodi so goriva, sintetični polimeri, mineralna gnojila, barve, pnevmatike za avtomobile in tovornjake, proizvodi iz plastike, zdravila in kemični proizvodi za gospodinjstva. Vodilno vlogo na tem področju ima Belneftkhim Group, koncern v državni lasti, ki združuje 71 podjetij. Ta se ukvarjajo predvsem s predelavo, transportom in prodajo naftnih proizvodov. Skupina je imela leta 2004 promet v višini 6 milijard USD, izvozijo pa več kot 50 odstotkov svoje proizvodnje. Znotraj skupine je na področju naftnopredelovalne industrije vodilno podjetje Naftan, ki ima po beloruskih podatkih največjo naftno rafinerijo v Evropi. Podjetje je bilo leta 2002 preoblikovano v delniško družbo. Proizvajajo več kot 70 vrst petrokemičnih proizvodov, specializirani pa so predvsem za proizvodnjo dizelskega goriva. Približno 70 odstotkov celotne proizvodnje podjetja je namenjene izvozu, večinoma v države EU. V zadnjih letih so uvedli veliko tehnoloških izboljšav, s čimer so kvaliteto svojih proizvodov zelo približali evropskim standardom. Do leta 2010 nameravajo svoje rafinerijske zmogljivosti za predelavo surove nafte povečati na 12 milijonov ton letno. Po podatkih SB je Belorusiji po letu 1990 uspelo obdržati in še izboljšati učinkovitost energijskega sektorja. V sektorju je bilo izvedenih veliko investicij, fiksna sredstva so v zadovoljivem stanju, izvedenih pa je bilo tudi več projektov modernizacije, ki so vplivali na povečanje energetske učinkovitosti.

Industrija prevoznih sredstev in kmetijske mehanizacije je naslednji »paradni konj« beloruske industrije. Glavni proizvodi so različne vrste tovornjakov, tovornjaki za zelo težke tovore, avtobusi, prikolice, traktorji in poljedelski stroji. Vodilno podjetje pri proizvodnji tovornjakov in avtobusov je MAZ, ki ima sklenjeno tudi *joint venture* sodelovnje z nemškim podjetjem MAN. V Belorusiji pa imajo svoje tovarne tudi Ford, General Motors in Škoda. Podjetji MKZT in MTZ sta specializirani za proizvodnjo traktorjev in njihovih rezervnih delov in naj bi bili danes med vodilnimi podjetji na tem področju. Nekateri podatki kažejo, da je njihov delež na svetovnem trgu nekaj odstotkov. Že samo MTZ naj bi obvladoval 8 odstotkov svetovnega trga, njihove kapacitete v štirih tovarnah pa omogočajo proizvodnjo 100.000 traktorjev letno, pri čemer svoje proizvode izvažajo v 60 držav sveta.⁸

Lahka industrija v Belorusiji obsega približno 1390 tovarn in zaposluje 168.000 delavcev. Leta 1990 je proizvodnja podjetij v tem sektorju obsegala približno 17 odstotkov celotnega industrijskega *outputa*, v letih po nastopu samostojnosti pa je delež padel na približno 8

⁸ Med njimi tudi v ZDA, Kanado, Nemčijo, Madžarsko in na Poljsko.

odstotkov. Kljub zmanjšanju obsega proizvodnje za več kot polovico pa tkanine, volna, bombaž, svila in proizvodi iz usnja predstavljajo pomemben izvozni proizvod Belorusije.

Dejavnosti kmetijskoindustrijskega sektorja so predvsem kmetijstvo, predelovalna industrija in kmetijske storitvene dejavnosti. Naštete dejavnosti skupaj zaposlujejo približno 20 odstotkov delovne populacije. Proizvode izvažajo predvsem v Rusijo in ostale države CIS.

Ob zaključku podpoglavja bo navedenih še nekaj podatkov o izkoriščenosti kapacitet in o rasti ter donosnosti nekaterih sektorjev beloruskega gospodarstva. Po podatkih MDS za leto 2005 so bile kapacitete skoraj 100-odstotno izkoriščene v proizvodnji kovin, gnojil in tovarnjakov, izkoriščenost v sektorjih naftne industrije, kemične industrije in proizvodnje traktorjev je bila od 60 do 80-odstotna, najslabše pa so bile izkoriščene kapacitete v prehrambeni industriji. Najvišja rast proizvodnje v letu 2005 je bila zabeležena v proizvodnji strojev in mehanizacije (15,1 %), proizvodnji gradbenih materialov (9,7 %) in rafinerijah (9,3 %). Z vidika donosnosti pa so največje mere dobička izkazovala podjetja v kemični industriji (33,2 %), metalurški industriji (20,5 %) ter v proizvodnji strojev in mehanizacije (11,2 %). Kar se tiče stopenj dobička je treba dodati, da približno 40 odstotkov industrijskih in 60 odstotkov poljedelskih podjetij v Belorusiji posluje z izgubo (Brunat, 2005, str. 4).

0.0. Strukturne reforme

Na področju strukturnih reform je treba narediti še veliko, v zadnjih letih pa ni bilo večjega napredka. Večina podjetij in bank je še vedno v državni lasti in pod njenim nadzorom. Zasebni sektor je leta 2006 obsegal le 25 odstotkov BDP-ja Belorusije, kar je najnižji delež med vsemi tranzicijskimi državami. Na to vplivajo zlasti čezmeren nadzor in vmešavanje v poslovanje zasebnih podjetij s strani oblasti ter visoko davčno breme, ki ga morajo podjetja plačevati. Zakonodaja in nadzor gospodarskih aktivnosti sta zelo zapletena, pogosto pa gospodarstvo urejajo tudi predsedniški odloki.

0.0.0. Pravno okolje

EBRD ocenjuje, da ostaja v Belorusiji izvajanje reform na področju tržne zakonodaje zelo počasno, kljub določenemu napredku pri sprejemanju zakonodaje.

Leta 2004 je bil sprejet zakonik, ki ureja pravila v zvezi s postopki na področju gospodarskih sporov. Pomemben je zaradi uveljavljanja odločitev sodišča, izboljšal pa naj bi tudi uveljavljanje pogodbenih pravic. Poleg tega so bili leta 2004 k Civilnemu zakoniku sprejeti amandmaji, ki izboljšujejo sistem registracij nepremičninskih pravic. S tem naj bi lastninske pravice postale bolj zanesljive in transparentne. Kljub temu pa se administracija še vedno pogosto vmešava v prenose pravic do zemljišč in drugih nepremičnin. Leta 2005 je bil sprejet

Zakon o urejanju poslovanja tujcev v Belorusiji. Ta zakon daje predsedniku države in nekaterim drugim organom široka pooblastila za nadzor tujih gospodarskih dejavnosti (*Foreign Economic Activity*) v Belorusiji, vendar nejasno določa obseg samega nadzora. To dejstvo nakazuje, da bodo mednarodna trgovina in tuje investicije v Belorusiji tudi v prihodnje ostale pod močnim nadzorom države. Vmešavanje in oviranje s strani administracije na tem področju pa tudi v bodoče ni izključeno. Leta 2006 je bil sprejet zakon, ki obsežno ureja delovanje delniških družb in drugih trgovskih (*commercial*) podjetij. V primerjavi z Rusijo je reforma kapitalskega trga v Belorusiji v velikem zaostanku. Reforme gospodarske zakonodaje v Belorusiji so bile, tako kot v preteklih letih, pogosto protislovne zlasti na področju uvajanja tržno usmerjene zakonodaje in liberalizacije gospodarstva. Leta 2005 dopolnjeni Zakonik o investicijah je ukinil določene davčne in carinske ugodnosti za tuje investitorje. Kasneje pa so bile na podlagi novih amandmajev spet uvedene oprostitve plačevanja davka na dodano vrednost (v nadaljevanju DDV) in carin za uvoz kapitalskih dobrin. Kljub temu da Belorusija nima Zakona o koncesijah, je v dopolnjenem Zakoniku o investicijah iz 2006 določeno tudi javno zasebno partnerstvo. Čeprav je potrebno še veliko dela na pravnem in nadzornem področju, vlada kaže jasen namen privabljanja zasebnih investicij v nekatere občinske storitve (*municipal services*). EBRD je v *Transition reportu* za leto 2006 podal tudi nekaj ocen o kvaliteti zakonodaje v Belorusiji: stečajna zakonodaja je srednje dobra, zakonodaja na področju upravljanja podjetij in koncesij pa je zelo slaba.

0.0.0. Poslovno okolje

Nestabilno in nepredvidljivo poslovno okolje je pogosto omenjeno kot glavna ovira za poslovanje podjetij v Belorusiji. Na podlagi predsedniških odlokov lahko pride do sprememb veljavne zakonodaje. Rezultati raziskav, ki so bili predstavljeni v poročilu SB iz leta 2002, kažejo, da je glavni vzrok za počasno rast majhnih in srednjih podjetij v Belorusiji neugodno poslovno okolje. Glavni razlogi za to so čezmerna regulacija s strani države, nadzor zasebnih podjetij s strani različnih vladnih agencij in preferenčna obravnava podjetij v državni lasti. Poleg koncentracije lastništva, ki omejuje konkurenco v Belorusiji, Urad za varstvo konkurence tam ne obstaja. Ministrstva in drugi državni organi nadzorujejo in sodelujejo pri upravljanju zasebnih podjetij, nadzor vključuje predvsem pogodbe, cene in plače. Zelo pogoste so tudi inšpekcije, vendar se je po podatkih IFC povprečno število inšpekcij v majhnih in srednjih podjetjih zmanjšalo z 10 (leta 2004) na 7 (leta 2006). Administrativni postopki so dolgotrajni in zapleteni, registracija novo ustanovljenih podjetij traja v povprečju 57 dni, pri tem pa je v povprečju treba pridobiti tudi 5,5 dovoljenj. Ti podatki so nekajkrat višji od tistih v Ukrajini ali Gruziji. Poleg nadzora in administrativnih postopkov pa k slabemu poslovnemu okolju pripomore tudi zelo počasen postopek privatizacije in težavnost dostopa do potrebnih finančnih sredstev. Posledica počasne privatizacije je predvsem nespremenjena koncentracija sredstev v državni lasti, zaradi česar potencialna zasebna podjetja nimajo dostopa do zemlje, nepremičnin in osnovnih proizvodnih *inputov*. Obseg domačih posojil zasebnemu sektorju je zelo omejen in je leta 2005 zajemal le 9,8 odstotka BDP, kar je dodaten

razlog, da je Belorusija uvrščena na dno med tranzicijskimi državami. V Belorusiji je problematično tudi zagotavljanje varovanja zasebne lastnine in uveljavljanja pravic iz pogodb. Transakcijski stroški v Belorusiji so visoki, zakoni na področju varnih transakcij pa neuskklajeni. Našteti faktorji vplivajo na to, da je bilo po podatkih SB iz leta 2002 v Belorusiji le 2,6 majhnih in srednjih podjetij na 1000 prebivalcev (za primerjavo v Ukrajini 4, v Rusiji 6 na 1000 prebivalcev).

0.0.0. Zasebni sektor

Zasebni sektor v Belorusiji je med najmanj razvitimi med vsemi tranzicijskimi državami. Po podatkih EBRD je v Belorusiji delež zasebnega sektorja v BDP leta 2006 obsegal 25 odstotkov. Podatki o deležu zaposlenosti v zasebnem sektorju pa se razlikujejo, MDS za leto 1999 navaja oceno 11 odstotkov, EBRD pa 18,6 odstotkov (novejši podatki niso bili dostopni). Kljub navedenim omejitvam pa je prišlo do določenega napredka, ki se tiče izboljšanja poslovnega okolja za poslovanje zasebnih podjetij. Eden od pomembnejših ukrepov je bilo poenotenje deviznega tečaja, saj je v obdobju pred letom 2000 bil nakup deviz za zasebna podjetja zelo drag. Vlada se je tudi zavezala k izboljšanju razmer za razvoj podjetništva in napovedala nov Zakon o ustanavljanju podjetij ter obljubila manjši obseg uporabe principa zlate delnice. Leta 2001 je bil umaknjen tudi leta 1999 izdani predsedniški odlok, ki je omogočal zaplembo premoženja podjetij mimo sodišč. Vendar v Belorusiji zelo pogosto ostane le pri napovedih, saj EBRD poroča, da je bil princip zlate delnice⁹ uporabljen v veliko podjetjih, v začetku leta 2005 pa celo v podjetju, ki nikoli ni bilo formalno v državni lasti. Po uradnih podatkih je bil princip zlate delnice leta 2006 uporabljen le v štirinajstih podjetjih, leta 2007 pa naj bi se število teh podjetij zmanjšalo na šest. Razvoj podjetniškega sektorja ovirajo tudi visoke davčne obremenitve. Leta 2005 je v veljavo stopil sporazum med Rusijo in Belorusijo, ki določa posredno obdavčenje uvoza in izvoza med državama. Za samostojne podjetnike predstavlja uvedba DDV in trošarin (*excise tax*) znatno povečanje davčne obremenitve, saj so prej plačevali le pavšalni davek. Po protestih podjetnikov, jim je predsednik z odlokom omogočil odlog plačil v sklad socialnega zavarovanja (*Social Security Fund*) in uvedel meje za zaračunavanje najemnin poslovnih prostorov. Iz predstavljenega primera je razviden vzorec reševanja problemov v Belorusiji, neke vrste kompenzacija in prenos problemov iz ene skupine na drugo.

Zaključki raziskave *Business Environment and Enterprise Performance Survey* (BEEPS) iz leta 2005, ki sta jo opravili EBRD in SB, kažejo na visoko rast prodaje (30 %) in naložb v stalna sredstva (27 %) beloruskih podjetij v obdobju 2002-2005. Ti dosežki so predvsem posledica stabilnih makroekonomskih razmer, rasti realnih dohodkov gospodinjstev, dobre cene za kvaliteto dobrin (*good price quality mix*) in uvoznih omejitev za nekatere dobrine.

⁹ Vladna delnica v podjetju (po navadi v delno privatiziranem), v katerem želi vlada ohraniti svoj vpliv. Zlata delnica daje vladi pravico odločanja o tem, kako bo podjetje vodeno in kdo bo njegov lastnik (Longman Business English Dictionary, 2000).

Podjetniki, vključeni v tej raziskavi, kot glavne ovire pri poslovanju navajajo negotovost glede regulatornih sprememb, financiranje in davčno breme. Raziskava pa ugotavlja, da brez prestrukturiranja podjetij in napredka na področju strukturnih reform ne bo mogoče ohraniti dolgoročne konkurenčnosti beloruskih proizvodov in podjetij. V poslovnem okolju Belorusija najbolj zaostaja na področju reform regulacije in financiranja podjetij.

0.0.0. Privatizacija in prestrukturiranje

Proces privatizacije se je v Belorusiji začel leta 1991, ko je država začela s prestrukturiranjem lastnine v 40 državnih podjetjih. Leta 1993 je bil sprejet program privatizacije in denacionalizacije, ki naj bi obsegal dve tretjini večjih javnih sredstev (*major public assets*). Program je predvideval, da bi 50 odstotkov privatiziranih sredstev v last dobilo prebivalstvo, in to z razdelitvijo certifikatov. Leta 1997 je bil proces privatizacije ustavljen. Z izjemo omejenega obsega prestrukturiranja državnih podjetij oblasti na tem področju ohranjajo *status quo*. Po podatkih EBRD je v zadnjem času država celo povečala svoje deleže v nekaterih podjetjih in bankah (država zadolženim podjetjem ponuja pomoč v zameno za lastniške deleže). Na zelo počasen napredek privatizacije v Belorusiji kažejo tudi EBRD tranzicijski indikatorji¹⁰ za področje privatizacije. Indeks reform v podjetniškem sektorju je leta 2006 dosegel vrednost 1, indeks privatizacije velikih podjetij prav tako 1, reforme pa so bolj napredne na področju majhnih podjetij, kjer je bil indeks 2,3. Po podatkih MDS je približno 90 odstotkov majhnimi podjetij v zasebni lasti. Na počasnost reform na področju privatizacije nakazujejo tudi skupni prihodki Belorusije iz tega naslova, ki so od začetka tranzicije do leta 2005 predstavljali le 3,1 odstotka BDP.

Tabela 4: Privatizacija lastnine v Belorusiji¹¹

	2001	2002	2003	2004	2005
<i>Državna raven</i>					
Število privatiziranih podjetij	24	89	65	51	27
Kumulativa privatiziranih podjetij od leta 1991	856	945	1010	1061	1088
<i>Lokalna raven</i>					
Število privatiziranih podjetij	70	105	177	94	19
Kumulativa privatiziranih podjetij od leta 1991	2617	2722	2899	2993	3012

Vir: Embassy of the Republic of Belarus in the United States of America, 2007.

¹⁰ EBRD vsako leto v svojem poročilu Transition report z indikatorji oceni napredek reform tranzicijskih držav na različnih področjih gospodarstva (podjetja, privatizacija, finančni sektor, infrastruktura). Tranzicijski indikatorji zajemajo vrednosti od 1 do 4+, pri čemer 1 pomeni majhno ali nično spremembo glede na sistem centralno planskega gospodarstva, 4+ pa predstavlja nivo standardov industrijsko razvitih tržnih gospodarstev.

¹¹ Med pregledanimi viri nisem zasledil podatkov o celotnem obsegu podjetij, predvidenih za privatizacijo ali podatkov o deležu privatiziranih podjetij v Belorusiji, kar bi lahko bolj nazorno prikazalo dejansko stanje procesa privatizacije.

Na državnem nivoju so bila leta 2001 in 2005 vsa podjetja, ki so zajeta v Tabeli 4, prestrukturirana v delniške družbe. Tudi na lokalnem nivoju je bila večina podjetij prestrukturiranih v delniške družbe, poleg tega pa je privatizacija potekala tudi preko razpisov (*tender*) in preko dražb (*auction*).

0.0.0. Infrastruktura

Kvaliteta infrastrukture in javnih dobrin se v Belorusiji skozi leta od začetka tranzicije slabša, razlog za to pa je predvsem premajhen obseg investicij na tem področju. Država nima dovolj sredstev za primerno gospodarjenje, zasebni sektor pa na tem področju zaenkrat še ne sodeluje. V pripravi je izboljšanje koncesijske zakonodaje, ki naj bi odprla pot javno zasebnemu partnerstvu na področju investicij v infrastrukturo in izvajanju nekaterih javnih storitev. Po podatkih beloruske ambasade v ZDA namerava vlada objaviti spisek javnih podjetij, ki so izključno v državni lasti in bodo na voljo za koncesije. V EBRD-ju so za leto 2006 ocenili, da je kvaliteta obstoječega koncesijskega zakona zelo nizka.

Razmeram primerno so tudi EBRD tranzicijski indikatorji reform na področju infrastrukture zelo nizki. Skupni indeks infrastrukturnih reform v Belorusiji je bil leta 2006 1'3, kar pomeni, da je bil obseg reform zelo omejen. Na področju električne energije in železnic je bil indeks reform 1, na področju cest in telekomunikacij pa 2. Ob tem EBRD tudi navaja, da v Belorusiji nimajo samostojne agencije za nadzor telekomunikacij, nadzor nad trgovino z elektriko, tudi železniška infrastruktura še ni ločena od operativnega dela.

0.0.0. Finančni sektor

V finančnem sektorju v Belorusiji prevladujejo banke v državni lasti. Po podatkih EBRD je leta 2005 v Belorusiji delovalo 30 poslovnih bank, v osemnajstih je bil prisoten tudi tuj kapital. Delež sredstev bank v tujem lastništvu je bil 16,2-odstoten (devet bank v Belorusiji pa je popolnoma v tujem lastništvu). Čeprav se je prisotnost tujega kapitala v beloruskih bankah od začetka tranzicije (ko tega ni bilo) močno povečala, je EBRD indeks o reformah v bančnem sektorju še vedno zelo nizek in je bil leta 2006 1,7. Kljub temu pa je v bančnem sektorju prišlo do določenega napredka: princip zlate delnice je bil avgusta 2006 odpravljen, vlada pa napoveduje enotne pogoje za delovanje zasebnih in državnih bank ter umik omejitve 25-odstotne prisotnosti tujega kapitala v bančnem sektorju.

Šest največjih poslovnih bank v Belorusiji (od katerih je le ena v zasebni lasti) izdaja usmerjena posojila za prioritete sektorje gospodarstva, kot sta kmetijstvo in gradnja stanovanj, ter za pomembne socialne projekte. Po drugi strani pa so te banke deležne ugodnosti, kot so vladne garancije za zavarovanje depozitov gospodinjstev, kar jim daje prednost pred ostalimi bankami. Poleg usmerjenih posojil pa obstajajo še »pripočena«

(*recommended*) posojila, pri katerih država bankam (tudi tistim v zasebni lasti) priporoča obrestno mero za posojila. Tako usmerjena kot priporočena posojila so v Belorusiji posledica odločitev predsednika države, centralne ali lokalnih oblasti. Tovrstna posojila so v zadnjih letih obsegala med 2 in 3 odstotke BDP (leta 2005 3,5 odstotka) (Republic of Belarus, 2006a). Posledica ugodnih posojil je, da vlada v zadnjem času pritiska na državna podjetja, naj prenesejo svoje račune v banke v državni lasti. Ne glede na to pa je zaenkrat sodelovanje zasebnega sektorja v finančnem sektorju še vedno zelo omejeno.

4.2.7. Dostop do kapitala

Obseg domačih posojil v Belorusiji je leta 2006 zajemal 25 odstotkov BDP. Obseg je primerljiv z državami CIS, vendar veliko nižji od povprečja v državah SEB. Ker so nekateri sektorji in podjetja v državi obravnavani prednostno, je dostop do posojil neenak. Državna podjetja v kmetijstvu in gradbeništvu imajo dostop do dolgoročnega financiranja preko bank v državni lasti in po ugodnih obrestnih merah. Po drugi strani pa je prišlo do povečanega obsega mikroposojil za zasebni sektor, k čemur sta pripomogla predvsem programa EBRD in IFC, ki sredstva za posojila podjetjem zagotavljata preko dveh beloruskih poslovnih bank. Finančno posredništvo v državi ostaja na zelo nizki ravni. Domača posojila gospodinjstvom so ob koncu leta 2005 obsegala 6 odstotkov BDP in so bila večinoma v obliki hipotek, subvencioniranih s strani države. Dostop Belorusije do mednarodnih kapitalskih trgov je omejen, tako da Rusija ostaja glavni vir zunanjega financiranja. V letih 2004 in 2005 je Belorusija od Rusije prejela kredite v višini 321 milijonov USD. Kljub temu da Belorusija še nima ocene tveganja, je kar nekaj bank¹² v Belorusiji že bilo ocenjenih s strani Fitcha. Februarja 2006 se je ta ocena dvignila od CCC+ na B-. Te banke so v preteklosti dobile tudi sindicirana posojila s strani tujih poslovnih bank, saj za njimi stoji država oziroma močan tuji investitor. Največja zasebna banka v Belorusiji, Priorbank, ki je članica skupine Raiffeisen Bank pa ima preko te boljši dostop do mednarodnih trgov kapitala. Skupna vrednost pritoka neto tujih investicij v Belorusijo je pod povprečjem držav CIS, nizek nivo odraža predvsem nestabilnost investicijskega okolja za tuje investitorje. Beloruska borza za trgovanje z devizami in vrednostnimi papirji je začela delovati leta 1993. Na začetku so trgovali le z devizami, leta 1998 so začeli trgovati tudi z vladnimi obveznicami, po letu 2000 pa tudi z vrednostnimi papirji nekaterih podjetij. Obseg trgovanja je omejen, zakonodaja, ki bi preprečevala manipulacijo cen, notranje trgovanje in ostale vrste zlorab, pa še ni bila sprejeta. Nivo kvalitete zakonodaje na področju delovanja borze je v primerjavi s standardi IOSCO¹³ zelo nizek.

¹² Belarusbank, Belagroprombank, Belpromstroibank (v državni lasti), Belgazprombank (v večinski lasti ruskega Gazproma).

¹³ International Organization of Securities Commissions je izdala standarde na področju zakonodaje delovanja borz z naslovom *Objectives and Principles of Securities Regulation*.

4.3. Obeti za prihodnost

Belorusija od leta 1995 sledi strategiji postopnih reform na področju liberalizacije, z državnim nadzorom nad gospodarstvom in poudarkom na zagotavljanju socialne varnosti. Strategija se je v preteklih letih izkazala za relativno uspešno. Belorusija v zadnjih letih beleži visoke stopnje gospodarske rasti, stopnja inflacije pada, državni nadzor nad gospodarstvom pa je uspešno omejil »divjo« privatizacijo in gospodarski kriminal, a pri tem puščal ob strani razvoj zasebnega sektorja. Strokovnjaki so mnenja, da brez pospešitve reform na ključnih področjih gospodarstva teh rezultatov v prihodnje ne bo mogoče vzdrževati (Strategy for Belarus, 2006). K tej ugotovitvi prispeva tudi razvoj odnosov z Rusijo, ki se v zadnjih letih ohlajajo (uvozne cene energijskih derivatov rastejo, obseg subvencij pada, delež izvoza na ruski trg se manjša).

Na podlagi analiz SB, EBRD in MDS so za uspeh nadaljnjega razvoja Belorusije ključne naslednje reforme:

- nadaljnje izboljševanje makroekonomskega položaja,
- bolj restriktivna fiskalna politika (uvedba trdnih proračunskih omejitev),
- večja fleksibilnost in reforme v javnem sektorju (kmetijstvo, industrija, bančništvo),
- strukturne reforme, predvsem izboljšanje poslovskega in investicijskega okolja, ki bo omogočal razvoj SME¹⁴ in rast števila delovnih mest,
- institucionalna reforma,
- izboljšanje transparentnosti in učinkovitosti proračunske porabe, predvsem na področju socialne varnosti,
- izvedba nadaljnjih ukrepov za sanacijo posledic černobilske nesreče,
- pospešitev reform na področju demokracije in razvoja civilne družbe.

4.3.1. Ugotovitve SB o Belorusiji

Belorusijo lahko po desetletju tranzicije označimo kot eno najmanj reformiranih držav CIS. Kljub slabšim rezultatom na področju makroekonomske stabilizacije in strukturnih reform je Belorusija leta 1999 dosegla 89 odstotkov nivoja BDP iz leta 1990, kar je visoko nad povprečjem CIS, ki je znašalo le 62 odstotkov.

¹⁴ SME – srednja in manjša podjetja.

SB¹⁵ navaja štirje elemente v povezavi z relativnim uspehom Belorusije na področju zadrževanja padca BDP-ja, kljub izvedbi omejenega obsega reform:

- 1.) Belorusija je uspešna le v primerjavi z državami CIS, če rezultate primerjamo z državami SEB, so ti zgolj povprečni.
- 0.) Belorusija je imela veliko koristi od neposrednih in posrednih subvencij iz Rusije (poceni energija, barter menjava).
- 0.) Za razliko od večine držav CIS je Belorusija s pomočjo subvencij velikim državnim podjetjem zadržala padec industrijskega *outputa*.
- 0.) Ker ni prišlo do privatizacije velikih podjetij, je država nad njimi ohranila nadzor, in s tem preprečila hujši gospodarski kriminal.

V državi je bil prisoten močan nadzor nad gospodarstvom v obliki podpore državnim podjetjem, nadzora cen in multiplih deviznih tečajev, ki so ostali v uporabi do leta 2000. Ti ukrepi so vplivali predvsem na vstop novih podjetij na trg in na mednarodno menjavo, ki je bila liberalizirana, vendar z nekaterimi omejitvami. Vstop novih podjetij pa je bil otežen tudi zaradi zelo omejene privatizacije državnih podjetij in investicij, ki so bile večinoma namenjene javnemu sektorju. Za podporo javnemu sektorju in plačilo socialnih izdatkov je bila zelo pomembna sposobnost visoke stopnje pobiranja davkov s strani države. Vladni prihodki so leta 1999 predstavljali 42 odstotkov BDP, kar je visoko nad povprečjem držav CIS, v katerih so omenjeni prihodki predstavljali 24 odstotkov BDP in so primerljivi z državami SEB.

V večini držav CIS predstavlja največji problem za vstop »novih« podjetij na trg omejevanje s strani različnih lobijev in posameznikov, ki imajo nadzor nad »starim« sektorjem. V Belorusiji se razmere razlikujejo, saj je glavni problem v zelo centraliziranem, protekcionističnem in nedemokratskem političnem sistemu. Po navedbah beloruskih oblasti tak sistem ohranjajo zaradi zaščite socialnih pravic in sledenja cilju polne zaposlenosti. Poleg različnih lobijev v večini držav CIS tudi prebivalstvo ni bilo naklonjeno reformam, saj vlade niso bile dovolj kredibilne na področju zagotavljanja socialne varnosti in delovnih mest. V Belorusiji pa ima (ne)kredibilnost vlade z vidika izvajanja političnih in ekonomskih reform predvsem negativen vpliv na aktivnosti tujih investitorjev in mednarodnih organizacij v državi.

Velik zaostanek Belorusije na področju izvedbe reform bi državi lahko omogočil, da ne bi ponovila napak drugih tranzicijskih držav in se iz njihovih izkušenj kaj naučila. Če oziroma

¹⁵ Publikacija Svetovne Banke, *Transition: The First Ten Years*, zajema pregled razmer v tranzicijskih državah v prvem desetletju po začetku tega procesa. V publikaciji je predstavljen tudi koncept discipline in spodbud, ki vsebuje ukrepe, namenjene discipliniranju »starih« oz. predtranzicijskih podjetij in ukrepe, namenjene spodbujanju razvoja »novega« podjetniškega sektorja. Teorija discipline in spodbud bo bolj podrobno obravnavana v prilogi diplomske naloge, publikacija (*Transition*, 2002, str. 46-48) pa vsebuje tudi razdelek, namenjen Belorusiji, njenim dosežkom in razlogom, ki so privedli do njih.

ko bi se v Belorusiji odločili za izvedbo obsežnejših reform, bi imeli prednost tudi na področju izhodiščnih pogojev. Ti bi bili veliko ugodnejši kot na začetku 90. let prejšnjega stoletja, saj na območju CIS ni več krize povpraševanja, trgovinski partnerji Belorusije pa poleg tega izkazujejo tudi pozitivno gospodarsko rast. Ko bo Belorusija začela izvajati reforme, bo treba paziti na gospodarski kriminal in vzpostaviti dobro upravo in močne tržne institucije. V tej fazi bo tudi pomembno, da država ohrani sposobnost zbiranja davkov. Kljub nekaterim ugodnim okoliščinam pa Belorusiji za začetek procesa izvajanja reform manjka predvsem politične volje.

0.0.0. Outsourcing informacijske tehnologije - priložnost za beloruska podjetja

Belorusija ima že več kot 50-letno tradicijo v tehnološkem sektorju. Podatki kažejo na veliko priložnost za uspešen razvoj podjetij, ki se ukvarjajo z informacijsko tehnologijo (v nadaljevanju IT). V sektorju je prisotnih približno 500 podjetij, ki izvozijo približno 75 odstotkov svojih storitev. Zelo pomemben izvozni proizvod je outsourcing informacijske tehnologije, v katerem je Belorusija poleg Rusije vodilna država vzhodne Evrope. Beloruska podjetja izvažajo predvsem programsko opremo, razvito za naročnike iz tujine, pri čemer postane intelektualna lastnina opreme last naročnika. Prihodki tega sektorja, v katerem je prisotnih okoli 200 podjetij, so leta 2004 v Belorusiji znašali 90 milijonov USD, za primerjavo so omenjeni prihodki v Rusiji znašali 475 milijonov USD, na Poljskem 22 milijonov USD ter na Češkem 26 milijonov USD. Strokovnjaki sektorju informacijskega *outsourcinga* v Belorusiji v prihodnjih letih napovedujejo 40 do 60-odstotno letno rast prihodkov. V Belorusiji delujeta tudi dve vodilni podjetji na vzhodnoevropskem področju, obe sta bili uvrščeni med 10 največjih podjetij za IT-storitve v vzhodni Evropi. IBA Group¹⁶ in EPAM Systems, ki imata 2000 oziroma 1200 zaposlenih sta prejemnici prestižnih tehnoloških certifikatov kakovosti in sta po podatkih svetovalnega podjetja neoIT in portala Globalservicesmedia uvrščeni tudi med 100 vodilnih IT-*outsourcing* podjetij na svetu. Podjetji bosta morali za nadaljevanje uspešnega razvoja povečati število zaposlenih programerjev, konkurenčnost in se usmeriti v nišne storitve (*niche service*). Poleg teh dveh podjetij pa je v Belorusiji še nekaj pomembnih izvoznikov IT: BelHard Group, Sam Solutions, ScienceSoft in BelSoft. Faktorji konkurenčnosti beloruskih podjetij na svetovnem trgu tega sektorja so dober izobraževalni sistem v Belorusiji in s tem razpoložljivost visoko kvalificirane delovne sile, relativno nizki stroški storitev, ugodna geografska lokacija, podpora beloruske vlade. Zadnji izmed naštetih faktorjev se je uresničil septembra 2005, ko je v Belorusiji začel veljati predsedniški odlok (v veljavi do leta 2020), ki ureja vse pogoje delovanja beloruskega visoko tehnološkega parka, ki se nahaja na obrobju Minska. Park je namenjen podjetjem, ki delujejo na področjih razvoja programske opreme za informacijske sisteme in tehnologije, programske obdelave podatkov ter raziskav in razvoja (R&D).

¹⁶ Podjetje je bilo ustanovljeno kot partnerstvo med IBM in Inštitutom za raziskave in razvoj na področju računalniške opreme v Minsku. IBM se je leta 1999 iz partnerstva umaknil, vendar ostaja glavna stranka in strateški partner podjetja IBA.

Podjetja in prebivalci parka so razen fiksnega individualnega davka devetih odstotkov izključeni iz plačevanja različnih davkov, pristojbin in carin. Po drugi strani pa imajo veliko ugodnosti tudi investitorji v infrastrukturo parka, ki jim ni treba plačevati predvsem davka na zemljo in nepremičnine. V svetovalnem podjetju Deloitte&Touche so mnenja, da bo tehnološki park skupaj z davčnimi ugodnostmi omogočil investicije v sektor novih tehnologij in razvoj tega sektorja v Belorusiji. Izvoz storitev beloruskih informacijskotehnoloških podjetij je usmerjen predvsem na industrijska, finančna, storitvena, trgovinska podjetja in na področje socialnih storitev. Največji delež izvoza je namenjen EU, ZDA in državam vzhodne Evrope, beloruska podjetja pa imajo že danes med naročniki svojih storitev veliko vodilnih mednarodnih korporacij.

0.0. Odnosi med Belorusijo in Rusijo

Rusija je najpomembnejši beloruski partner na gospodarskem, političnem in varnostnem področju. Sodelovanje in podpora Belorusiji je za Rusijo izrednega pomena iz večih razlogov. Geografska lega Belorusije je zelo pomembna, saj preko nje poteka več pomembnih naftovodov in plinovodov ter transportnih poti v Evropo in ruski Kaliningrad ob Baltiškem morju. Obrambno sodelovanje je naslednji pomemben faktor v bilateralnih odnosih. Armadi obeh držav sta tesno povezani, Rusija pa ima v Belorusiji dve vojaški bazi in pomembno komunikacijsko središče za baltiško pomorsko floto. Po drugi strani pa bi si bilo težko predstavljati delovanje beloruskega gospodarstva brez ruske pomoči. Beloruski proizvodi imajo na ruskem trgu pogosto privilegiran položaj, veliko ruskih investicij v beloruska podjetja pa je namenjenih prihodnji dobavi na ruski trg. Rusija Belorusijo podpira tudi finančno (posojila v višini 175 milijonov USD leta 2004) ter s prodajo naftnih derivatov in zemeljskega plina pod nivojem svetovnih cen. Vpliv teh cen se je po mnenju SB leta 1999 odražal kot implicitna subvencija v višini 5-16 odstotkov beloruskega BDP. Pri tem pa je treba dodati, da Rusija Belorusiji plačuje nekajkrat nižje cene za uporabo naftovodov in plinovodov kot nekaterim drugim državam. Naslednja oblika podpore je barter menjava, ki je leta 2000 obsegala več kot 40 odstotkov beloruskega izvoza v Rusijo, na področju uvoza pa je ta številka nekoliko nižja in predstavlja nekaj manj kot 30 odstotkov (Bakanova, de Souza, 2001, str. 24). Omenjena študija pri barter menjavi opozarja na dejstvo, da pogoji take menjave za Belorusijo niso vedno ugodni.

Rusija je pomembna predvsem za energijski sektor v Belorusiji; ta namreč približno 90 odstotkov energetskih virov uvozi iz Rusije. Cene energije so večinoma politično določene in so občutno nižje kot za ostale uvoznice. Leta 2005 je na primer Belorusija morala za sodček Russian Ural nafte plačati 34 USD (Poljska pa 57 USD), za 1000 kubičnih metrov zemeljskega plina pa 47 USD (EU pa več kot 100 USD). Zaradi nakupa derivatov po nižjih cenah je mogoče velik delež beloruske gospodarske rasti pripisati re-eksportu nafte in naftnih proizvodov po tržnih cenah. BBC je poročal, da je v zadnjih dneh leta 2006 med državama prišlo do zaostrovanja na področju energetike, saj je ruski ponudnik zemeljskega plina

Gazprom povišal cene iz prejšnjih 47 USD za 1000 kubičnih metrov na kar 105 USD. Beloruske oblasti so se uspele dogovoriti za ceno 100 USD, vendar je v začetku leta 2007 sledil beloruski protiudarec v obliki plačila 45 USD na tono ruske nafte, ki bo prečrpana preko beloruskih naftovodov. Rusija je zahtevala umik tega ukrepa ter za nekaj dni ustavila transport nafte v nekatere evropske države. Poleg tega pa je zagrozila, da bo tudi za izvoz nafte v Belorusijo, tako kot za ostale države, uvedla carine. Po projekcijah bi ta ukrep za Belorusijo pomenil katastrofalno izgubo približno 3,5 milijarde USD na leto ali 10 odstotkov njenega BDP. Beloruske oblasti so se hitro premislile, desetega januarja je transport nafte spet stekel, beloruska vlada pa je sporočila, da umika napovedana plačila za rusko nafto.

Rusija in Belorusija sta leta 1995 ustanovili carinsko unijo in s tem začeli proces integracije. Decembra 1999 je bil podpisan dogovor o enotni državi Rusije in Belorusije. Dogovor je podlaga za združitev obeh držav, vendar pa v njem ni določeno, kako bo do združitve prišlo. Ena glavnih točk sporazuma je bila uvedba ruskega rublja kot plačilnega sredstva tudi v Belorusiji. Po letu 2000 je prihajalo do vedno večjih razlik med obema državama, tako na ekonomskem kot političnem področju. Belorusija si želi sodelovati kot enakopraven partner, oblasti v Moskvi pa si želijo predvsem večjega nadzora nad beloruskim gospodarstvom.

Ruski odnosi in pričakovanja v zvezi z nadaljnjim razvojem Belorusije se močno razlikujejo od tistih, ki prevladujejo na zahodu. Zato je treba opozoriti, da demokratične spremembe v Belorusiji verjetno ne bi bile v skladu z ruskimi interesi.

0. SKLEP

Namen diplomskega dela je bil predstaviti zgodovinske, socialne in ekonomske razmere v Belorusiji ter reforme, ki bodo morale biti v procesu tranzicije v tržno gospodarstvo še izpeljane. Belorusija je bila od leta 1922 do osamosvojitve leta 1991 ena od republik SZ. Po drugi svetovni vojni se je hitro razvijal predvsem industrijski sektor, ki je služil potrebam bivše SZ. Belorusija je bila tako med ekonomsko in socialno najbolj razvitimi republikami SZ, njen realni BDP v predtranzicijskem obdobju pa je bil primerljiv z Rusijo in socialističnimi državami srednje Evrope. Ob začetku tranzicije se je Belorusija soočala z velikim padcem *outputa*, čezmerno industrializacijo gospodarstva in problemom odvisnosti od trgovine z republikami bivše SZ. Poleg problemov, ki so skupni večini tranzicijskih držav, pa se je Belorusija soočala še s posledicami černobilske jedrske nesreče, ki se je pripetila aprila 1986. V obdobju do leta 1994 je državo vodil Stanislav Šuskevič, ki je začel izvajati tržne reforme. Ta proces je kmalu prekinila izvolitev Aleksandra Lukašenka na predsedniški položaj, kar je prineslo zaviranje tržnih reform, počasno liberalizacijo in osrednjo vlogo države v gospodarstvu. Centraliziran in pogosto nedemokratičen sistem, ki je bil v Belorusiji vzpostavljen po letu 1996, je po navedbah beloruskih oblasti potreben zaradi zaščite socialnih pravic in sledenja cilju polne zaposlenosti.

Posledice takega sistema so vidne predvsem v postopnem uvajanju tržnih reform, najnižjem deležu zasebnega sektorja v BDP-ju (le 25 odstotkov) med vsemi tranzicijskimi državami, počasnem prestrukturiranju državnih podjetij in omejenem obsegu privatizacije. Kljub počasnemu tempu reform so leta 2003 v Belorusiji že dosegli nivo BDP iz leta 1989. Država v zadnjih letih beleži visoke stopnje gospodarske rasti, ta pa za razliko od ostalih tranzicijskih držav ni spodbudila razvoja zasebnega sektorja, saj so k rasti največ prispevala podjetja v državni lasti. To dejstvo v Belorusiji ne preseneča, saj so državna podjetja obravnavana prednostno in imajo dostop do ugodnih posojil ter različnih oblik subvencij. Po drugi strani težave pri razvoju zasebnega sektorja predstavlja predvsem nestabilno in nepredvidljivo poslovno okolje, čezmerna regulacija s strani države, težaven dostop do finančnih sredstev, visoke davčne obremenitve in slaba zakonodaja na področju varovanja zasebne lastnine in uveljavljanja pravic iz pogodb. Zaradi slabih pogojev za poslovanje je bil pritek tujih investicij, z izjemo tistih iz Rusije, v letih po osamosvojitvi zelo nizek (le v višini enega odstotka BDP letno).

Kljub razmeram, ki ne nakazujejo hitrega prehoda v tržno gospodarstvo, se v Belorusiji zmanjšuje obseg kmetijstva in industrije ter povečuje obseg storitvenega sektorja. Ne glede na to pa so za izvoz še vedno najpomembnejši industrijski proizvodi (naftni proizvodi, stroji in oprema, kemikalije, tekstilni in prehrabeni proizvodi). Belorusija ima tesne politične in gospodarske odnose z Rusijo, ti so najbolj vidni pri uvozu ruske nafte in pri izvozu, kjer je Rusija najpomembnejši partner. Državi sta leta 1995 začeli tudi s procesom integracije, vendar se je ta v zadnjih letih ustavil, Rusija pa je v začetku leta 2007 dvignila tudi cene zemeljskega plina za Belorusijo. Tak razvoj dogodkov lahko v prihodnje povzroči veliko težav za belorusko gospodarstvo, ki je odvisno od uvoza naravnih resursov iz Rusije, brez katerega bi bila ogrožena tudi visoka gospodarska rast iz preteklih let.

Za konec je treba poudariti, da je v Belorusiji državni nadzor nad gospodarstvom, v primerjavi z ostalimi državami CIS, uspešno omejil gospodarski kriminal, stopnja neenakosti se je v obdobju tranzicije minimalno povišala in ostaja med najnižjimi v skupini tranzicijskih držav, prav tako je tudi stopnja brezposelnosti nizka. Omejen je le razvoj zasebnega sektorja. Če bo hotela Belorusija tudi v prihodnje dosegati visoko stopnjo gospodarske rasti, so strokovnjaki mnenja, da to brez pospešitve reform na ključnih področjih ne bo mogoče. Ta zajemajo predvsem ukrepe za izboljšanje poslovnega in investicijskega okolja, demokratične reforme, reforme javnega sektorja in izboljševanje makroekonomskega položaja. Zaostanek na področju reform pa Belorusiji omogoča, da na podlagi izkušenj drugih tranzicijskih držav ne ponovi njihovih napak, ampak uspešno nadaljuje tranzicijo. Največjo oviro za začetek intenzivnejših reform v smeri tržnega gospodarstva pa še vedno predstavlja politični sistem, ki je nedemokratičen in ni naklonjen reformam.

LITERATURA

1. Bakanova Maria, de Souza Lucio Vinhas: Trade and growth under limited liberalization: The case of Belarus. Third Conference of the European Trade Study Group. Brussels : Universite Libre de Bruxelles, 2001. 31 str.
2. Brixiova Zuzana: Promoting Economic Transition in Belarus. Vienna : Joint Vienna Institute, 2003. 10 str.
3. Brixiova Zuzana, Volchok Vera: Labour Markets in Belarus. Problems of Economic Transition, Armonk, 48(2005), 1, str. 56-67.
4. Brunat Eric: Trends, Reforms, and Challenges in Belarus: An Overview. Problems of Economic transition, Armonk, 48(2005), 1, str. 3-9.
5. Elliott E. John, Dowlah A. F.: Gorbachov, Perestroika and Democratising Socialism: Origins, Institutions and Policies. International Journal of Social Economics, Edinburgh, 21(1994), 10/12, str. 73-115.
6. Gelb Alan: The End of Transition. Brown Annette N., When is Transition Over?. Kalamazo : W. E. Upjohn Institute for Employment Research, 1999, str. 39-51.
7. Gomulka Stanislaw: Macroeconomic Policies and Achievements in Transition Economies, 1989-1999. Economic Survey of Europe, 1999, 1. Geneve, New York : United Nations, 2000, 16 str.
8. Kornai Janos: The Road to a Free Economy. New York : W.W. Norton & Company, Inc, 1990. 224 str.
9. Kornai Janos: The System Paradigm. WDI Working Papers, 278. Ann Arbor : William Davidson Institute. 1998. 26 str.
10. Kornai Janos: Reforming the Welfare State in Postsocialist Economies. Brown Annette N., When is Transition Over?. Kalamazoo : W. E. Upjohn Institute for Employment Research, 1999, str. 99-115.
11. Lavigne Marie: The Economics of Transition. Second edition. London : MACMILLAN PRESS LTD, 1999. 328 str.
12. Marangos John: Alternative paths to the transition process. International Journal of Social Economics, Edinburgh, 32(2005), 4, str. 307-324.
13. Marples David R.: Belarus: a denationalized nation. Amsterdam : Harwood Academic Publisers, 1999. 139 str.
14. Mirčič Tomaž: Povojna pot Poljske do demokratičnega režima, njena tranzicija in vstop v EU. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2006. 56 str.
15. Myers Steven Lee: Belarus claims compromise in Russian oil dispute. International Herald Tribune, Neuilly, 10.1.2007.
16. Pastore Francesco, Veraschagina Ilina: Slow and Steady Wins the Race? An Appraisal of Ten Years of Economic Transition. ECONOMIA POLITICA, Bologna, 21(2004), 3, str. 437-458.
17. Roland Gerard: Transition and economics: politics, markets, and firms. Cambridge : Massachusetts Institute of Technology, 2000. 400 str.

18. Roland Gerard: The political economy of transition. *Journal of Economic Perspectives*, Pittsburgh, 16(2002), 1, str. 29-50.
1. Sadowski Rafal, Wierzbowska-Miazg Agata, Wisniewska Iwona: Belarus-the EU's unknown neighbour: The political, social and economic situation of Belarus. Warszawa : Centre for Eastern studies, 2005. 26 str.
1. Svejnar Jan: Transition Economies: Performance and Challenges. *Journal of Economic Perspectives*, Pittsburgh, 16(2002), 1, str. 3-28.
1. Šušteršič Janez: Tranzicija kot politično gospodarski cikel (Post mortem analiza). Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2003. 270 str.
1. Ulad Redkevitch: Belarus Attempts to Become the Eastern European Bangalore. [URL: <http://www.outsourcing-journal.com/mar2005-belarus.html>], marec 2005.
1. Wyplosz Charles: Ten years of transformation: Macroeconomic lessons. London : The Center of Economic and Policy Research, 1999. 38 str.

VIRI

6. BACKGROUND Belarus. Bloomington Public Schools, District 87. [URL: <http://www.district87.org/staff/gordonr/russia/belarus.htm>], 23.2.2007.
6. Belarus Country Brief 2006. Washington, DC : The World Bank, 2006.
7. Belarus hits Russia with oil tax. BBC. [URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/6229577.stm>], 3.1.2007.
7. Belarus Network. [URL: <http://www.belarus.net>], 22.2.2007.
7. Doing Business in 2005: Obstacles to Growth. Washington, DC : The World Bank, 2005.
8. Embassy of the Republic of Belarus in the United States of America. [URL: <http://www.belarusembassy.org>], 13.4.2007.
9. European Bank for Reconstruction and Development. [URL: <http://www.ebrd.com>], 23.2.2007.
9. European Commission. [URL: <http://ec.europa.eu/>], 21.11.2006.
9. Human Development Report 2004. New York : United Nations Development programme, 2004. 285 str.
9. Law in transition online 2006: Focus on central Europe. London : The European Bank for Reconstruction and Development, 2006.
9. Longman Business English Dictionary. Harlow : Pearson Education Limited, 2000.
9. Memorandum of the President of the International Bank for Reconstruction and Development and of the International Finance Corporation to the Executive Directors on the Country Assistance Strategy for Belarus. Washington, DC : The World Bank, 2006. 32 str.
10. Mencinger Jože: Razvoj gospodarskega sistema. [URL: http://www.pf.uni-lj.si/datoteke/datoteke_zaposleni/Mencinger_Joze_2razvoj%20Gospodarskega%20Sistema.rtf], 14.4.2007.

11. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Belarus. [URL: <http://www.mfa.gov.by/>], 25.4.2007.
12. Republic of Belarus and the IMF. International Monetary Fund. [URL: <http://www.imf.org/external/country/BLR/>], 17.3.2007.
9. Republic of Belarus: 2006 Article IV Consultation-Staff Report. Washington, DC : International Monetary Fund, 2006. 51 str.
10. Republic of Belarus: Statistical Appendix. Washington, DC : International Monetary Fund, 2006a. 44 str.
11. Science Soft Professional Software Development. [URL: <http://www.scnsoft.com/>], 16.5.2007.
12. Strategy for Belarus. London : The European Bank for Reconstruction and Development, 2004. 49 str.
13. Strategy for Belarus. London : The European Bank for Reconstruction and Development, 2006. 55 str.
13. The Virtual guide to Belarus. [URL: <http://www.belarusguide.com/>], 13.4.2007.
14. The World Factbook-Belarus. CIA. [URL: <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/print/bo.html>], 10.3.2007.
14. Transition report 2000. London : The European Bank for Reconstruction and Development, 2000. 233 str.
15. Transition report 2002. London : The European Bank for Reconstruction and Development, 2002. 217 str.
16. Transition report 2005. London : The European Bank for Reconstruction and Development, 2005. 208 str.
17. Transition report 2006. London : The European Bank for Reconstruction and Development, 2006. 204 str.
18. Transition: The First Ten Years: analysis and lessons for Eastern Europe and the former Soviet Union. Washington, DC : The World Bank, 2002. 125 str.
15. United Nations in Belarus. [URL: <http://un.by/en/>], 22.3.2007.
16. Wikipedia The Free Encyclopedia. [URL: <http://en.wikipedia.org/>], 24.3.2007.

PRILOGE

17. TEORIJA DISCIPLINE IN SPODBUD (discipline and encouragement)

Po več kot petnajstih letih od začetka tranzicije so najuspešnejše države, vključene v ta proces, že postale članice EU, in s tem zaključile določeno fazo tranzicije. Po drugi strani pa večino ostalih tranzicijskih držav, predvsem države CIS, čaka na področju tržnih reform še veliko izzivov. Svetovna banka se v svoji študiji, ki temelji na izkušnjah držav iz prvega desetletja tranzicije, osredotoča na ukrepe za spodbujanje in prestrukturiranje podjetniškega sektorja, ki je zelo pomemben za doseganje gospodarske rasti in s tem za uspešen razvoj tržnih gospodarstev.

17.1. Osnove discipline in spodbud

V začetni fazi tranzicije so se vse države, vključene v ta proces, soočale s podobnim problemom. Problem je v proizvodni strukturi, ki je bila prilagojena planskemu gospodarstvu. Velik delež industrije so predstavljala velika državna podjetja, katerih proizvodnja je temeljila na poceni energiji in državnih subvencijah. Po odprtju trgov bivših socialističnih gospodarstev so se pokazale velike razlike v produktivnosti med podjetji in sektorji. Da bi podjetja lahko izkoristila pozitivne učinke cenovne in trgovinske liberalizacije, sta potrebna še dva sklopa politik.

1. »Stara« ali »podedovana« podjetja (državna podjetja, neprestrukturirana privatizirana podjetja, kmetijske zadruge) je treba podrediti tržni disciplini, ki bi jih spodbudila k prestrukturiranju. Tako bi podjetja lahko postala bolj produktivna in bi bila v pogojih liberaliziranih cen zmožna nastopati konkurenčno. Če bi bilo prestrukturiranje neuspešno, bi bilo potrebno ta podjetja zapreti.
2. Spodbude za »nova« podjetja (novo ustanovljena podjetja in prestrukturirana podjetja), ki bi po liberalizaciji cen brez podpore države bila pripravljena in zmožna konkurirati v pogojih tržnega gospodarstva.

Koncept discipline in spodbud, predstavljen v publikaciji Svetovne Banke, *Transition: The First Ten Years*, tako ob trgovinski in cenovni liberalizacije predvideva nadaljnja dva sklopa reform. Reforme sledijo cilju gospodarske rasti in so namenjene »staremu« in »novemu« podjetniškemu sektorju.

Disciplina naj bi prisilila »stara« podjetja k sprostitvi proizvodnih sredstva in dela, ki bi bila kasneje lahko učinkoviteje izrabljena v »novem« sektorju. To pa je mogoče doseči preko:

- uvedbe trdn(ejš)ih proračunskih omejitev,
- vzpostavitve konkurence na proizvodnih trgih,
- uvedbe izhodnih mehanizmov za nesolventna podjetja,
- vzpostavitve institucij za nadzor nad managerji,

- dezinvestiranja »starih« podjetij na področju socialnih sredstev in okrepitve socialne varnosti.

Spodbude morajo zagotoviti privlačno in konkurenčno investicijsko okolje, ki omogoča »novemu« sektorju, da absorbira sredstva in delo iz »starega« sektorja. Za to pa je treba:

- znižati davčne stopnje,
- poenostaviti administrativne postopke,
- zagotoviti varovanje zasebne lastnine,
- zagotoviti osnovno infrastrukturo,
- spodbujati rast in ne iskanja rent (*rent seeking*) ter kraje premoženja (*asset stripping*).

Obsežna empirična raziskava,¹⁷ ki sta jo leta 1999 izvedli EBRD in SB, je pripeljala do naslednjih zaključkov: prestrukturirana podjetja so bolj produktivna kot »stara« podjetja, »nova« podjetja pa bolj produktivna od prestrukturiranih. Produktivnost je tu merjena kot produktivnost dela oziroma dodana vrednost zaposlenih v podjetjih. Ob tem se pojavi tudi vprašanje rasti, ki je v tranzicijskem procesu ključnega pomena. Države morajo slediti zgoraj omenjeni politiki discipline in spodbud, če želijo obnoviti trajno rast v svojih gospodarstvih. Ta je ključnega pomena za dohodke gospodinjstev in za sposobnost zagotavljanja javnih dobrin (pravni in sodni sistem, varovanje zasebne lastnine, osnovna infrastruktura, socialna varnost) s strani države.

Z vidika gospodarske rasti stara podjetja kot ostanek prejšnjega sistema, ki potrebujejo različne oblike državne pomoči, zmanjšujejo gospodarsko rast. Stari sektor je le eden od t. i. izhodiščnih pogojev, ki so povzročili padec *outputa*. Na drugi strani namreč obstajajo prestrukturirana in nova podjetja, ki pod pogoji stabilnega in predvidljivega gospodarskega okolja, ki spodbuja proizvodnjo, inovacije in investicije, prispevajo h gospodarski rasti in sčasoma presežejo negativne učinke starih podjetij. Hitrost pozitivnega preobrata v gospodarski rasti pa je odvisno od izbire reform.

17.2. Ukrepi, namenjeni discipliniranju »starega« sektorja

Namen discipline je sprejeti ukrepe, ki bodo podjetja »starega« sektorja usmerila v prestrukturiranje ali sprostitev svojih sredstev, ki jih bo kasneje lahko absorbiral »novi«, bolj produktivni sektor.

- Vzpostavitev trdnih proračunskih omejitev:
 - Treba je opustiti eksplicitne in implicitne ukrepe za podporo »starega« sektorja, kot so fiskalne in finančne subvencije, oprostitve plačevanja davkov, proračunske in davčne kompenzacije, usmerjena posojila preko bančnega sektorja.
 - Treba je nadzorovati finančna tveganja, ki jih povzročajo podjetja in banke v državni lasti, pokojninski sistem, lokalne oblasti. Tveganja namreč izhajajo iz implicitnih obveznosti in obveznosti iz kontingenta.
 - Treba je izvrševati stečajno zakonodajo (*bankruptcy laws*), ki omogoča podjetjem izhod iz trga.

¹⁷ Raziskava, katere avtorji so Hellman, Joel, Jones in Kaufmann, je obsegala 20 tranzicijskih držav, znotraj teh pa 3954 podjetij (različnih po velikosti, izvoru, dejavnosti, lokaciji), v katerih so bili opravljeni intervjuji z vodilnimi delavci. Namen raziskave je bil ugotoviti, kako sta obnašanje podjetij in njihova uspešnost povezana s kvaliteto poslovnega okolja in njihovim odnosom z državo. Več informacij o raziskavi na: www.worldbank.org/wbi/governance/datasets.html.

- Treba je uveljaviti proračunsko reformo, ki posameznim vladam omogoča, da svoje obveznosti poravnajo v denarju in bez zamud, ne pa z utajami (*arrears*) in nedenarnimi poravnnavami.
- Nadzor in vpliv na managersko obnašanje:
 - V gospodarstvih, kjer so reforme v teku, je večina lastnine v zasebnih rokah, zato je treba zaščititi pravice manjšinskih delničarjev in posojilodajalcev (*creditors*) in podpirati uvajanje mednarodnih knjigovodskih in revizijskih standardov.
 - V nereformiranih gospodarstvih, kjer je večina podjetij v javni lasti, je treba zagotoviti transparenten administrativni nadzor nad razporeditvijo sredstev, da ne bi prišlo do kraje premoženja in *tunnelinga*. Pomemben pa je tudi razvoj institucij upravljanja podjetij.
- Razvoj konkurence na proizvodnih trgih:

Konkurenca je zelo pomembna, saj lahko v določenih državah nadomešča pogosto nezadovoljiv nadzor delničarjev in posojilodajalcev nad managerji.

 - Treba je omogočiti odprtje trgov, prost vstop in izstop podjetij ter liberalizacijo menjave.
 - Treba je sprejeti in izvajati konkurenčno zakonodajo preko vladnega urada za varstvo konkurence.
- Prenos odgovornosti za javne dobrine od državnih podjetij na lokalne oblasti.

V socialističnih sistemih so podjetja pogosto skrbela za zdravstvo, stanovanja, vrtnice, javne storitve (*utilities*). Da bi se podjetja lažje prestrukturirala, je treba prenesti te odgovornosti na lokalne oblasti, in sicer z:

 - določitvijo vloge in odgovornosti lokalnih oblasti,
 - zagotovitvijo sredstev za lokalne oblasti,
 - reformo komunalnih storitev, tako da bodo cene na stroškovnem nivoju,
 - zagotovitvijo pomoči za najrevnejša gospodinjstva.
- Reforma socialne varnosti/zavarovanja (*social insurance program*):
 - uvedba zavarovanja v večih stebrih,
 - reforma »pay-as-you-go« (PAYG) sistema,
 - uvedba *flat-benefit* strukture.

17.3. Ukrepi, namenjeni spodbudi in pospeševanju »novega« sektorja

Poleg liberalizacije cen in menjave je treba izboljšati tudi investicijsko okolje za domače in tuje investitorje. To je ključnega pomena za spodbujanje za vstop »novih« podjetij.

- Zagotovitev osnovne infrastrukture.
- Zagotovitev sprejetja zakonodaje, ki bo varovala zasebno lastnino in pogodbene pravice:
 - sodelovanje s podjetji pri oblikovanju zakonov in informiranje teh podjetij o spremembah zakonodaje,
 - večja učinkovitost sodstva, ki mora biti neodvisno, pošteno in konsistentno ter uveljavljanje zakonodaje, da ta ne ostane le na papirju.
- Davčna reforma:
 - dvig meje prometa za plačilo DDV-ja, poseben davčni režim za mala podjetja,

- enostavnejše procedure, ki bi razbremenile tudi administracijo,
- alokacija premoženjskih davkov in davkov od malih podjetij na lokalno raven.

Lokalne oblasti pogosto podpirajo obstoječi politični sistem in »stara« podjetja, da bi se izognile brezposelnosti in socialnim stroškom. Boljši odnosi in sodelovanje med »novimi« lokalnimi podjetji in oblastjo pa lahko po določenem času povišajo rast in znižajo socialne stroške. V tem primeru »nova« podjetja ustvarjajo delovna mesta, in tako na področju zaposlovanja nadomestijo »stara«, ob tem pa zagotavljajo še fiskalna sredstva, s katerimi lahko lokalne oblasti poskrbijo za socialne storitve.

- Poenostavitev, poenotenje (*streamlining*) pogojev za pridobitev dovoljenj in za registracijo podjetij. To je še eden od faktorjev, ki so zelo pomembni za spodbujanje »novih« podjetij:
 - poenostavitev in transparentnost vstopa podjetij na trg,
 - zmanjšanje obsega samovoljnega, poljubnega (*arbitrary*) sprejemanja administrativnih odločitev in zlorabe položaja.
- Razvoj konkurenčnega in učinkovitega bančnega sistema.

To je povezano z zagotavljanjem izhodnih mehanizmov za neuspešne banke, izvedbo prestrukturiranja in privatizacije bank ter zagotavljanjem vstopa bank na trg. Da bi vsi ti procesi bili izvedeni efektivno, je ključnega pomena močan nadzor bank preko regulativnega urada. Bančni sistem in obseg posojil, ki jih je sposoben zagotoviti, je zelo pomemben pri spodbujanju novih podjetij:

- Treba je rešiti vprašanje neuspešnih bank, ki v tranzicijskih državah v bančnem sektorju pogosto prevladujejo. Glavni vzrok za težave pa so predvsem slaba posojila neprofitabilnim državnim podjetjem. Pri odločitvah v bančnem sektorju je treba pretehtati, ali bi bilo bolje banke likvidirati ali pa jih sanirati, prestrukturirati.
- Za pospeševanje razvoja konkurenčnega in učinkovitega bančnega sistema je velikega pomena spodbujanje vstopa novih bank v sektor. Pri tem je treba opozoriti, da morajo banke zadovoljiti kapitalske kriterije. Vstop tujih bank in nakup deležev v domačih bankah je hiter način za »uvoz« managerskih in upravljalških znanj ter za izboljšanje regulacije v tranzicijskih gospodarstvih. Vendar je treba opozoriti, da je obseg povečanja bančnega sektorja skladen z razvojem regulative in z rastjo števila zaupanja vrednih (*creditworthy*) posojilojemalcev.
- Pri privatizaciji bank so zelo zaželeni strateški investitorji, predvsem zaradi prenosa znanja. Tudi tukaj pa mora biti obseg privatizacije skladen s sposobnostmi regulative.

Pri izbiri reform je med tranzicijskimi državami prišlo do velikih razlik. Na podlagi pristopa k tranziciji v 90. letih prejšnjega stoletja lahko zaključimo, da sta se oblikovali dve skupini držav. Srednjeevropske države (SEB)¹⁸ in Baltske države,¹⁹ ki so v reformah in rasti hitreje napredovale, in države CIS²⁰ ter jugovzhodne Evrope²¹ (JVE), kjer je tranzicija prinesla več težav in počasnejši napredek.

¹⁸ Češka, Madžarska, Poljska, Slovaška, Slovenija - klasifikacija SB.

¹⁹ Estonija, Latvija, Litva - klasifikacija SB.

²⁰ Armenija, Azerbajdžan, Belorusija, Gruzija, Kazahstan, Kirgizistan, Moldavija, Rusija, Tadžikistan, Turkmenistan, Ukrajina, Uzbekistan - klasifikacija SB.

²¹ Albanija, Bolgarija, Hrvaška, Romunija - klasifikacija SB.

Nasprotje procesu discipline in spodbud, ki je bil uporabljen v večini držav SEB, je pristop zaščite in odvracanja (*protection and discouragement*), ki je prevladoval v državah CIS in nekaterih državah JVE. V praksi so države sprejemale različne kombinacije ukrepov za prilagoditev novim tržnim razmeram.

17.4. Pristop zaščite in odvracanja

Veliko tranzicijskih držav se je, namesto discipline odločilo za zaščito »starega« sektorja s pomočjo proračunskih subvencij, zagotavljanja poceni energije in bančnega sektorja (usmerjeni krediti). »Stari« sektor je prejemal tudi implicitno pomoč v obliki zamud pri izplačilu plač zaposlenim, plačilu davkov, energije ter komunalnih storitev. V državah, kjer nadzor nad gospodarstvom ni bil dovolj močan, je prihajalo do obsežne kraje premoženja in goljufij ter kršitev varovanja zasebne lastnine in pravic delničarjev. Investicijska okolja v takih državah so zelo slaba, davčne stopnje visoke, v administrativnih postopkih pa so pogoste zlorabe in korupcija. V takih razmerah »nova« podjetja nimajo spodbud in so odvrnjena od vstopa na trg. Posledica tega je omejeno ustvarjanje delovnih mest in višji socialni stroški pri sanaciji »starih« podjetij. Odprtje trgov so še dodatno zavirali družbeni krogi, ki bi z nadaljnjo liberalizacijo in okrepitevijo konkurence izgubili prevladujoč položaj v gospodarstvu. Zaščito starega sektorja so v končni fazi ob pomoči visokih davkov financirala gospodinjstva in »nova« podjetja, ki jim je uspel preboj na trg. Iz tega je razvidno tudi glavno nasprotje med obema konceptoma prilagajanja: v razmerah zaščite in odvracanja sredstva prehajajo od »novega«, učinkovitega sektorja v »stari«, neučinkoviti sektor. Problem se pojavi tudi pri zagotavljanju socialne varnosti, ki jo takšne države težko vzdržujejo.

Rezultati politike zaščite in odvracanja se kažejo v preprečitvi ali preložitvi tj. zaprtju najmanj produktivnih podjetij in prestrukturiranju podjetij z dobrimi možnostmi za uspeh. Vstop »novih« podjetij je omejen, spodbude podjetnikom pa so selektivne in odvisne predvsem od političnih poznanstev.

Vmesne poti med disciplino in spodbudami ter zaščito in odvracanjem, ki so bile udejanjene v tranzicijskih državah, so odvisne predvsem od nivoja liberalizacije, trdnosti proračunskih omejitev in privlačnosti poslovnega okolja v teh državah.

17.5. Primeri po državah in skupinah držav na podlagi ugotovitev SB

V srednjeevropskih in baltskih državah se je uveljavil koncept discipline in spodbud. Disciplina starih, neproduktivnih podjetij, da bi sprostila sredstva, in spodbujanje »novih« visoko produktivnih podjetij. Države so večinoma poudarjale pomembnost investicij in krepitev socialne varnosti za najšibkejše predstavnike družbe, ki jih je tranzicija najbolj prizadela.

Konceptu discipline in spodbud so se najbolj približale Estonija, Madžarska in Poljska. V teh državah so uvedli trdne proračunske omejitve, strog nadzor managerjev in visoko stopnjo liberalizacije v okolju, prijaznem tako domačim kot tujim investicijam. Na Češkem, v Litvi in na Slovaškem pa so bile proračunske omejitve mehkejše, posledica tega pa je bila tudi manj discipline za »stari« sektor.

V državah CIS in JVE je večinoma prevladal pristop zaščite in odvrčanja. Glede na ukrepe lahko te države razdelimo na dve skupini: 1. V Bolgariji, Kirgizistanu, Moldaviji, Romuniji, Rusiji in Ukrajini je prišlo do liberalizacije, vendar brez trdnih proračunskih omejitev. Prisotnega je bilo veliko gospodarskega kriminala, ki ga preko pravnega sistema in administracije ni bilo mogoče preprečiti. V gospodarstvu je prevladovala zaščita »starih« podjetij in selektivne spodbude »novih« podjetij, rezultat česar je bilo slabše investicijsko okolje. 2. V drugo skupino držav pa sodijo Belorusija, Turkmenistan in Uzbekistan, kjer je prišlo le do omejene liberalizacije, proračunske omejitve pa so ostale mehkejšje. V gospodarstvu je bil prisoten močan protekcionizem in zavračanje vstopa »novih« podjetij. »Stara« podjetja so imela ugodne pogoje za nakup tuje valute, prejemale so ugodna posojila preko bank v državni lasti, prisotna pa je bila tudi trgovinska zaščita. V takih razmerah so morala »nova« podjetja plačevati nekajkrat višjo ceno za nakup deviz in visoke obrestne mere za posojila. Treba je tudi poudariti, da v teh državah zaradi močno centralizirane oblasti in administrativnega nadzora gospodarski kriminala ni bil zelo razširjen.

18. AKTIVNOSTI IZBRANIH MEDNARODNIH ORGANIZACIJ V BELORUSIJI

V tem poglavju so predstavljeni principi delovanja in aktivnosti nekaterih pomembnejših mednarodnih organizacij v Belorusiji. Za predstavitev dejavnosti teh organizacij sem se odločil, ker so njihove publikacije, poročila in statistike med glavnimi viri za to diplomsko delo. EBRD v svoji letni publikaciji ocenjuje, da je neto pritok neposrednih tujih investicij (na podlagi plačilne bilance) v Belorusijo med leti 1993 in 2004 znašal 2,147 milijarde USD (Transition report 2005, str. 55). Na podlagi razpoložljivih podatkov so v nadaljevanju poglavja obravnavane mednarodne organizacije prispevale velik del tega zneska. Organizacije kot so EBRD, MDS, OZN, EU pomembno prispevajo k procesu tranzicije v Belorusiji. Obseg njihovih aktivnosti in sredstev je večinoma pogojen z demokratičnimi spremembami ali z izvedbo dogovorjenih ekonomskih reform. Iz tega sledi, da mednarodne organizacije k tranzicijskemu procesu prispevajo tako na političnem, socialnem kot ekonomskem področju.

18.1. Evropska banka za obnovo in razvoj (EBRD)

EBRD je bila ustanovljena leta 1991 in je v lastništvu 61 držav in dveh medvladnih organizacij. Ustanovitev sovpada s propadom komunističnih režimov v srednji in vzhodni Evropi ter Sovjetski zvezi. Namen ustanovitve je bil pomagati tem državam pri razvoju zasebnega sektorja in demokratične družbe. EBRD projekte večinoma izvaja v zasebnem sektorju, tudi v sodelovanju z drugimi investitorji (domačimi in tujimi). Banka zagotavlja financiranje projektov v bankah, industriji in podjetjih (tako novih kot obstoječih). EBRD sodeluje tudi s podjetji v javni lasti, in tako podpira privatizacijo, prestrukturiranje in izboljšanje storitev. Z vladami pa sodeluje tudi na področju izboljšanja poslovnega okolja.

Preko svojih investicij EBRD podpira:

- strukturne in sektorske reforme,
- konkurenco, privatizacijo in podjetništvo,
- močnejše finančne institucije in pravni sistem,

- razvoj infrastrukture, potrebne za podporo zasebnega sektorja,
- močno korporativno upravljanje in skrb za okolje.

Belorusija je postala članica EBRD 10. 6. 1992, njen vpisani kapital pa znaša 40 milijonov evrov (v nadaljevanju EUR).

Delovanje in aktivnosti EBRD

Obseg aktivnosti EBRD je odvisen predvsem od napredka Belorusije na področju demokratičnih in tržnih reform. Ker Belorusija v zadnjih desetih letih in tudi v preteklih dveh letih od zadnje *Country Strategy* (2004) ni dosegla vidnejšega napredka, je izvajanje aktivnosti EBRD omejeno. Spoštovanje in izvajanje večstrankarske demokracije, pluralizma in tržnega gospodarstva v državi je nedosledno. V preteklih dveh letih je bil dosežen določen napredek pri *microeconomic management*, na političnem področju pa ni bilo doseženega nič novega, pri nekaterih reformah je prišlo celo do nazadovanja. Zaradi prej omenjenih razmer bo EBRD zaenkrat ostala pri osnovnem (*baseline*) scenariju in svoje aktivnosti še naprej usmerjala v zasebni sektor, kjer imajo investicije največji vpliv na tranzicijski proces.

Kot je bilo predstavljeno v *Country Strategy* 2006 ima EBRD na voljo tri možne načine izvajanja aktivnosti v Belorusiji:

- **Osnovni (*baseline*)**

Operativne prioritete:

- Management portfelija že obstoječih investicij v Belorusiji, ki vključuje nadaljnjo pomoč srednjim, manjšim in mikropodjetjem s krediti preko zasebnih bank v Belorusiji.
- Svetovalna podpora podjetjem preko programov Turn Around Management (TAM) in Business Advisory (BAS), pod pogojem da bodo na voljo donatorska sredstva.
- Selektivne investicije v domača in tuja zasebna podjetja v Belorusiji.
- V skladu s potrebami po podpori srednjih, manjših in mikropodjetij, neposrednih tujih investicij in konkurence v finančnem sektorju, bo EBRD zagotavljala kredite preko zasebnih bank, kapitalske investicije in potrebno tehnično pomoč.

Predlagane investicije, tako kot v preteklosti, ne smejo biti pod neposrednim nadzorom države ali katere od njenih entitet, pomembno pa je tudi, da vladni uslužbenci ne bi imeli neposrednih koristi od tovrstnih investicij.

Strategija opredeljuje tudi politična in ekonomska merila (*benchmarks*), na podlagi katerih bo EBRD lahko redno spremljala razvoj dogodkov v Belorusiji.

Politična merila (poudarjena tudi s strani OZN, OVSE, EU in Sveta Evrope):

- zaščita človekovih pravic (zagotovitev pravice do svobode izražanja, svobode združevanja, raziskave in obravnave izginotij članov opozicije),
- svoboda medijev,
- pluralizem (nediskriminatorno obravnavanje političnih nasprotnikov, pravica do neodvisnega združevanja in nevladnih organizacij),

- svobodne in poštene volitve (udejanjanje priporočil Ovseja za revizijo volilne zakonodaje na področjih volilne komisije, registracije kandidatov in dostopa do medijev).

Ekonomska merila:

- okrepitev tržnih mehanizmov (zmanjšanje obsega intervencij v gospodarstvu, okrepitev proračunskih omejitev za podjetja pod državnim nadzorom, večja fleksibilnost pri določanju cen, plač in obsega proizvodnje),
- povečanje vloge zasebnega sektorja v gospodarstvu (omogočanje vstopa novih podjetij na trg, privatizacija majhnih, srednjih in velikih podjetij),
- zaščita lastninske pravice, dvig transparentnosti in izboljšanje zakonodaje na področju upravljanja s podjetji,
- okrepitev discipline v finančnem sektorju z izrivanjem podpore bankam v državni lasti in omogočanje sodelovanja zasebnega kapitala v sektorju.

EBRD redno spremlja razvoj dogodkov in napredek Belorusije pri zgoraj omenjenih merilih in se nanje lahko odzove na operacijskem področju. V primeru bistvenega napredka se lahko EBRD odloči tudi za izvajanje vmesnega (*Intermediate*) scenarija.

▪ **Vmesni (*intermediate*)**

Operativne prioritete:

- sodelovanje pri procesu privatizacije, podpora lokalnim zasebnim podjetjem in tujim strateškim investitorjem (pod pogojem, da predlagane investicije niso pod direktnim nadzorom države ali katere od njenih entitet),
- sodelovanje pri komercializaciji in privatizaciji javnih dobrin in storitev, omejeno na tehnično pomoč,
- spodbujanje privatizacije in konsolidacije bank v državni lasti s pomočjo tehnične asistencije in s selektivnim financiranjem privatiziranih bank.

Če bi Belorusija dosegla določen nivo tranzicije, kjer bi bilo razvidno spoštovanje demokracije in principov tržnega gospodarstva, bi lahko EBRD v Belorusiji začela izvajati redni scenarij. V tem primeru bi EBRD imela na voljo celoten obseg sredstev za investicije in posojila, ki bi vključeval tudi financiranje projektov v javnem sektorju in javno-zasebna partnerstva.

Projekti EBRD v Belorusiji

Do septembra 2006 je EBRD v Belorusiji sklenila 16 projektov v skupni vrednosti 299,9 milijona EUR, od tega je EBRD prispevala 198,8 milijona EUR (189,6 milijona EUR v posojilih, 7,1 milijona EUR v lastninskih deležih, 2,1 milijona EUR za garancije).

Od skupne vrednosti projektov je bilo 165,45 milijona EUR (55 odstotkov) namenjenih za projekte v javnem sektorju, ostalih 134,48 milijona EUR (45 odstotkov) pa v projekte

zasebnega sektorja. Iz podatkov EBRD je razvidno, da je bil zadnji projekt v javnem sektorju podpisan leta 1994, kar sovpada z Lukašenkovim prihodom na oblast.

Važnejši projekti EBRD v Belorusiji:

- projekt razvoja Beloruskega telekoma leta 1992,
- projekt v obnovo elektrarne Orsha leta 1993,
- projekt obnove in izboljšave avtocest iz Minska proti Moskvi, Varšavi in Berlinu leta 1994,
- posojilo (*SME credit line*) za kredite srednjim in majhnim podjetjem leta 1994,
- nakup lastniškega deleža v Priorbank leta 1998,
- nakup lastniškega deleža v podjetju Milavista leta 2000 (prodaja 2006),
- več projektov financiranja posojil za srednja in majhna podjetja preko dveh zasebnih bank (Priorbank in Belgazprombank),
- prvo »sindicirano« posojilo, za kakšnega beloruskega posojlojemaleca v višini 36 milijonov EUR zasebni banki Priorbank (po tem, ko je avstrijski Raiffeisen prevzel kontrolni delež v tej banki) leta 2003,
- financiranje posojil tudi za mikro, majhna in srednja podjetja preko zgoraj omenjenih beloruskih zasebnih bank leta 2004,
- leta 2005 so bili sprejeti štiri projekti, od tega dva v industrijskem sektorju, dva pa v bančnem sektorju, prvič tudi sredstva za hipotekarna posojila.

Skupna vrednost projektov tehnične pomoči v Belorusiji, ki je v nekaterih primerih povezana z investicijami EBRD, je v obdobju 1992-2006 znašala 12,434.087 EUR. Sredstva pa so večinoma zagotovljena s strani mednarodnih donatorjev (Strategy for Belarus, 2006, str. 55).

Vplivi aktivnosti EBRD na tranzicijski proces v Belorusiji

Do septembra 2006 je bilo v Belorusiji odobrenih 348 posojil srednjim in manjšim podjetjem ter 5323 posojil manjšim podjetjem in samostojnim podjetnikom. Leta 2006 je bilo odobrenih okrog 300 posojil na mesec, kar je velik porast glede na 400 posojil v celotnem letu 2004. Podpora EBRD-ja Priorbanki (tudi investicija v lastniški delež) je pripomogla, da je ta banka glede na skupni obseg sredstev tretja med komercialnimi bankami v Belorusiji (Republic of Belarus, 2006a, str. 34). Priorbank je postala tudi nakakšna institucija za posojila podjetjem in s tem okrepila tudi upravljanje banke ter privabila zasebne investitorje. Vpliv investicij na celoten proces tranzicije ni velik, vendar se s tem krepi financiranje in poslovanje mikro, manjših in srednjih podjetij ter finančni sektor (zmožnost odobritve posojil zasebnemu sektorju in razvoj komercialnega bančništva). V sodelovanju z Narodno Banko Belorusije je EBRD dosegla tudi nekatere spremembe zakonodaje in s tem poenostavitev postopkov v zvezi z mikroposojili. EBRD tudi ocenjuje, da je investicija v lastniški delež proizvodnega podjetja Milavista dober primer tranzicijskega napredka, ki vpliva na izboljšanje standardov upravljanja v podjetju, ki je prejemnik tuje investicije.

18.2. Mednarodni denarni sklad (MDS)

Mednarodni denarni sklad (v nadaljevanju MDS) je bil ustanovljen na konferenci Združenih narodov v Bretton Woodsu julija 1944. Glavni namen je bil ustanoviti ogrodje za mednarodno ekonomsko sodelovanje, ki bi preprečevalo ponovne izbruhe ekonomskih kriz. Danes ima MDS 184 držav članic in 317 milijard USD v kvotah držav. MDS je odgovoren za

zagotavljanje mednarodne monetarne in finančne stabilnosti. Vzpostavljen sistem mednarodnih plačil in menjalnih tečajev med različnimi valutami (državami) omogoča trgovino in menjavo med njimi. MDS podpira ekonomsko stabilnost in preprečuje krize, ko pa te že nastanejo, nudi pomoč pri njihovi razrešitvi. Poleg tega spodbuja tudi rast in boj proti revščini. Svoje cilje poskuša MDS doseči s pomočjo nadzora, tehnične asistencije in posojil državam.

Belorusija je postala članica MDS 10. 7. 1992, njena kvota pa je 280,4 milijone Special Drawing Right (v nadaljevanju SDR), znesek je ekvivalenten 418 milijonom USD. Belorusija je prejela prvo posojilo v višini 70,1 milijon SDR leta 1993 v sklopu *Systematic Transformation Facility* (v nadaljevanju STF), ki je namenjeno pomoči vladi pri izvajanju ekonomskih reform. V sklopu istega programa je Belorusija leta 1995 dobila še nadaljnjih 70,1 milijon SDR (približno 103 milijone USD). Poudarki vladnega ekonomskega programa za leto 1995 so bili: stabilizacija gospodarstva (znižanje inflacije, zmanjšanje primanjkljaja na tekočem računu plačilne bilance in ukrepi za razvoj tržnega gospodarstva), cenovna liberalizacija in zagotavljanje socialne varnosti. Če bi bil program izveden v celoti bi moral prispevati k stabilizaciji gospodarstva in reformam v skladu z tržnimi načeli.

Decembra 1995 sta se MDS in beloruska vlada sporazumela o *Stand-by arrangement* (SBA) v skupni višini 196,3 milijone SDR (približno 293 milijonov USD). Sredstva v sklopu SBA so bila namenjena za izvedbo ekonomskega programa za leti 1995 in 1996 v Belorusiji.

Glavni cilji ekonomskega programa za leti 1995 in 1996:

- nadaljevanje ukrepov za doseg cenovne stabilnosti,
- doseganje vzdržnega nivoja plačilne bilance,
- vzpostavitev tržnega gospodarstva in s tem podlage za vzdržno rast,
- omejitev padca BDP,
- zmanjšanje primanjkljaja na tekočem računu plačilne bilance,
- povečanje obsega mednarodnih denarnih rezerv,
- zmanjševanje ovir za razvoj zasebnega sektorja,
- spodbujanje procesa privatizacije,
- spodbujanje podjetij k prestrukturiranju,
- sprejetje zakonodaje na področju zasebne lastnine,
- pomoč najbolj ogroženim skupinam populacije.

SBA sporazum je potekel septembra 1996, ker pa Belorusija ni izpolnila ciljev in pogojev, določenih v programu, je prejela le prvo tranšo v višini 50 milijonov SDR.

Kot posledica ruske krize sredi leta 1998 sta MDS in Belorusija začeli pogajanja o pomoči *Compensatory and contingency financing facility* (CCFF). To je program za pomoč državam, ki se soočajo z zunanji cenovnimi šoki (v Belorusiji so bile to predvsem cene ruske nafte in plina). Tudi ta pogajanja niso obrodila sadov, ker beloruska stran ni spoštovala dogovora.

Leta 2001 je MDS izvajal šestmesečni program *Staff-monitored program* (SMP). Ta ni vključeval nobenega posojila, bil je le uvod v sklenitev novega SBA. Vendar MDS in beloruska stran nista uspeli doseči dogovora na področju mikroekonomskih ukrepov, zato je beloruska stran leta 2004 odstopila od pogajanj.

MDS Belorusiji nudi tudi tehnično pomoč, predvsem na področjih bančnega nadzora, vladne finančne statistike in monetarne politike. Od leta 1992 je MDS namenil okoli 4 milijone USD

za programe tehnične pomoči Belorusiji. Poleg tega pa je bilo med leti 1993 in 2006 v MDS na usposabljanju več kot 500 beloruskih uradnikov.

18.3. Skupina svetovne banke (SB)

Svetovna banka je bila, tako kot MDS, ustanovljena na konferenci Združenih narodov v Bretton Woodsu julija 1944. Skupina svetovne banke ima danes 185 držav članic in jo sestavlja pet samostojnih mednarodnih institucij: Mednarodna banka za obnovo in razvoj-IBRD (ustanovljena 1944), Mednarodno razvojno združenje-IDA (1956), Mednarodna finančna korporacija-IFC (1960), Mednarodni center za reševanje investicijskih sporov-ICSID (1966) in Mednarodna agencija za zavarovanje investicij-MIGA (1988). Z Belorusijo večinoma sodelujeta IBRD in IFC.

Mednarodna banka za obnovo in razvoj (IBRD)

Cilj delovanja je predvsem zmanjševanje revščine v manj razvitih državah (države v razvoju in tranzicijske države), in sicer s podporo vzdržnega razvoja držav s pomočjo posojil, donacij, garancij in analitsko-svetovalnih storitev. IBRD zagotovi večino svojih sredstev na mednarodnih finančnih trgih, kjer uživa najvišji nivo bonitete.

Mednarodna finančna korporacija (IFC)

Cilj delovanja je pospeševati vzdržen gospodarski razvoj držav v razvoju, in to izključno s financiranjem zasebnega sektorja v teh državah. IFC lahko izključno brez državnih garancij odobri posojila zasebnemu sektorju in financira projekte v obliki lastniških deležev. Poleg prej omenjenega nudi tudi tehnično pomoč in svetovanje na področju podjetništva in razvoja poslovnega okolja.

Pregled delovanja SB v Belorusiji

Belorusija je postala članica Svetovne Banke leta 1992. Ob koncu leta 2006 so skupna sredstva, namenjena Belorusiji, znašala 240,6 milijonov USD, 15 milijonov USD pa je znašal skupni obseg donacij. Julija 1993 je Belorusija v sklopu *Institution Building Loan* dobila posojilo v višini 8,3 milijone USD. Posojilo je bilo namenjeno gradnji institucij tržnega gospodarstva in pomoči vladi pri načrtovanju in izvedbi ekonomskih reform. Novembra 1993 je sledilo posojilo v sklopu *Rehabilitation loan* v višini 120 milijonov USD, namenjeno pospeševanju izvedbe ključnih reform in nakupu tuje valute za financiranje najvažnejšega uvoz v Belorusijo. Leta 1994 je IBRD namenila 33,9 milijonov USD za projekt razvoja gozdarstva.

Zaradi nesporazumov glede poteka izvajanja reform med belorusko vlado in SB med leti 1995 in 2000, banka v Belorusiji ni izvajala večjih operacij. V tem obdobju je bila izjema le donacija IBRD v sklopu *Global Environment Facility*, namenjena zaščiti ozonske plasti (6,9 milijonov USD).

Sodelovanje z IFC se je začelo leta 1993. Do leta 2006 je IFC investirala 71 milijonov USD v štiri projekte: posojila bankama Priorbank in Belgazprombank (namenjena nadaljnim posojilom zasebnemu sektorju) in posojila ter investicije v modernizacijo in razširitev pivovarne Dednevo. Poleg tega je IFC nudila tehnično pomoč na področju srednjih in manjših podjetij ter na področju privatizacije.

SB je kot pogoj za nadaljevanje sodelovanja postavila vzpostavitev enotnega menjalnega tečaja v Belorusiji. Beloruska vlada je ta pogoj izpolnila septembra 2000, leta 2001 pa je bil odobren IBRD-jev program *Social Infrastructure Retrofitting Project* v vrednosti 22,6 milijonov USD, ki je zajemal obnovo 600 bolnišnic in šol. Za obdobje 2002-2004 se je Svetovna banka v sodelovanju z beloruskimi oblastmi dogovorila za *Country Assistance Strategy*.

Predlagana strategija se nanaša ni tri področja delovanja:

- globalne javne dobrine,
- blažitev socialnih tveganj, ki vključujejo tudi posledice černobilske nesreče,
- pospeševanje razvoja zasebnega sektorja s pomočjo boljšega poslovnega in investicijskega okolja.

Znotraj te strategije je možnih več nivojev sodelovanja.

Možni nivoji sodelovanja s Svetovno banko:

Nižji nivo (*Low Case*)

Aktivnosti: osredotočenje na aktivnosti globalne in socialne narave, kot so boj proti AIDS-u in tuberkulozi, okoljska in socialna zaščita.

Pogoji: Nobenega poslabšanja v portfeliju banke v Belorusiji, strogo spoštovanje finančnih obveznosti, menjalni tečaj mora ostati enoten.

Sredstva: Do 140 milijonov USD za obdobje 2002-2004.

Osnovni nivo (*Base Case*)

Aktivnosti: Razširitev aktivnosti na področja reform, kjer so SB in beloruske oblasti enakega mnenja (pomoč srednjim in manjšim podjetjem ter prestrukturiranje kmetij).

Pogoji: Zgoraj navedenim pogojem SB dodaja naslednje: vzdržna makroekonomska pozicija, liberalizacija cenovnega nadzora, pozitivni ukrepi v smeri izboljšanja poslovnega okolja, zadovoljiv napredek pri odgovornejši porabi javnih sredstev.

Sredstva: Do 270 milijonov USD za obdobje 2002-2004.

Višji nivo (*High Case*)

Do sedaj se SB in beloruske oblasti še niso pogovarjale o tem nivoju sodelovanja. Možnost za to bi se ponudila, če bi vlada sprejela MDS-ov program, če bi prišlo do obsežnih institucionalnih reform v javnem sektorju in če bi se poslovno okolje znatno izboljšalo. V tem primeru bi se pomoč dodatno osredotočila na zdravstvo, izobraževanje, kmetijstvo, finančni sektor, energetiko in reforme javnega sektorja. Poleg tega bi IFC lahko povečala obseg investicij v realni in finančni sektor.

Kljub temu da je v obdobju 2002-2004 SB pozitivno ocenila sodelovanje in razmere v Belorusiji (gospodarstvo je dosegalo pozitivno rast, nivo revščine se je znižal), ni odobrila niti enega posojila.

Aprila 2006 je bil s strani IBRD odobren projekt *Post-Chernobyl Project* v višini 50 milijonov USD. Projekt je bil načrtovan v sodelovanju z Mednarodno agencijo za jedrsko energijo (IAEA) in se osredotoča na oživitev (povišanje dohodkov in izboljšanje življenjskih razmer prebivalstva) izbranih okrajev v Belorusiji, ki so bili med najbolj prizadetimi od posledic nesreče leta 1986.

Poleg zgoraj naštetih projektov pa je banka izvedla veliko raziskav in analiz ter zagotovila donacije in izobraževanje na področjih okolja, gospodarskega razvoja, socialne varnosti, energetike, finančnega sektorja in civilne družbe (Strategy for Belarus, 2006; Strategy for Belarus, 2004, str. 42-46).

18.4. Evropska Unija (EU)

Razvoj odnosov EU-Belorusija

Odnosi in sodelovanje med EU in Belorusijo so se začeli razvijati kmalu po priznanju Belorusije leta 1991. Po izvolitvi Aleksandra Lukašenka za predsednika leta 1994 pa so se odnosi močno poslabšali. Nadaljnje poslabšanje je prineslo sprejetje nove ustave leta 1996, ki je odvzela veliko pristojnosti parlamentu in oblast koncentrirala okrog predsednika države. Parlamentarne volitve leta 2000, predsedniške volitve leta 2001 in parlamentarne volitve 2004 niso prinesle nobenega napredka na področju demokratizacije države, saj so bile vse ocenjene kot nesvobodne in nedemokratične.

Po parlamentarnih volitvah leta 2000 so EU, Svet Evrope in OVSE sprejeli minimalne kriterije, ki bi jih morale beloruske oblasti udejaniti, če bi želele okrepiti sodelovanje z zgoraj naštetimi organizacijami:

- povrnitev pristojnosti beloruskemu parlamentu,
- zagotovitev sodelovanja opozicije v volilnih komisijah,
- zagotovitev poštenega dostopa opozicije do državnih medijev,
- sprejetje volilne zakonodaje v skladu z mednarodnimi standardi.

Tudi na predsedniških volitvah marca 2006 ni bilo nobenega napredka, saj so opazovalci OVSE, *Office for Democratic Institutions and Human Rights* (ODIHR) te ocenili kot nedemokratične. Posledica tega je bila prepoved izdajanja vizumov za visoke predstavnike beloruskih oblasti in zamrznitev njihovih sredstev v EU.

Kljub temu da na področju demokratizacije ni prišlo do napredka, ostaja EU odprta za razvoj odnosov z Belorusijo v okviru programov *Partnership and Cooperation Agreement* in *European Neighbourhood Policy* (v nadaljevanju ENP). Sodelovanje pa se lahko okrepi le pod pogojem, da beloruske oblasti pokažejo pomemben napredek na področjih spoštovanja človekovih pravic, vladavine prava in izvajanja demokratičnih reform v državi.

Pomoč in aktivnosti EU v Belorusiji

EU na področju Belorusije izvaja več različnih programov pomoči in sodelovanja. Skupni obseg sredstev, namenjen Belorusiji, je v obdobju 1991-2004 znašal 221 milijonov EUR. Eden od programov je *Technical Aid to the Commonwealth of Independent States* (TACIS), ki je bil vzpostavljen leta 1991. Program izvaja Evropska komisija in je namenjen državam CIS

in Mongoliji ter podpira tranzicijo teh držav v demokratična, tržno usmerjena gospodarstva. V obdobju 1991-1999 je EU v okviru programa TACIS Belorusiji namenila 56,6 milijonov EUR.

Med leti 2000 in 2003 sta bila izvedena še dva nacionalna programa TACIS v višini 10 milijonov EUR, ki sta bila osredotočena na razvoj civilne družbe. Poleg tega je Belorusija leta 2003 prejela še nadaljnjih 5 milijonov EUR (odobrenih že leta 1999) za izvajanje aktivnosti, povezanih s posledicami černobilske katastrofe. Za boj proti posledicam černobilske katastrofe je Belorusija prejela še 6,7 milijonov EUR v okviru programa humanitarne pomoči Evropske komisije, imenovanega *Humanitarian Aid department* (ECHO). V letih 2005 in 2006 je bilo v okviru programa TACIS na voljo 10 milijonov EUR za projekte, usmerjene na potrebe prebivalstva.

Preko programa *European Initiative for Democracy and Human Rights* (EIDHR) EU podpira Evropsko univerzo za humanistične vede (EHU) v Vilniusu, za ustanovitev katere je Evropska komisija leta 2006 namenila donacijo v višini 2,2 milijona EUR. V okviru programov EIDHR in *Decentralised Cooperation* je bilo izvedenih še nekaj drugih projektov: leta 2005 so bili 3 milijoni EUR namenjeni temeljnemu programom in 3 milijoni EUR odstranjevanju zemeljskih min, leta 2006 pa 2,4 milijoni EUR za projekte v beloruskih medijih. Oktobra 2006 je Evropska komisija v sodelovanju z Nordic Council of Ministers začela izvajati program štipendij za beloruske študente v višini 5 milijonov EUR. Študij se bo večinoma izvajal na EHU in pa v Ukrajini. Štipendije so namenjene študentom ki bi želeli študirati v tujini, in tistim, ki so se udeležili protestov, ki so sledili predsedniškim volitvam leta 2006, in jim je oblast prepovedala študij na domačih univerzah.

EU je julija 2003 predstavila nov koncept ENP, ki je temelj za tesnejše sodelovanje med razširjeno EU in državami, ki na njo mejijo (v projekt sta že vključeni Ukrajina in Moldavija). Belorusija je sprejela ponujeni koncept, vendar oblasti niso naredile nič za napredek na področju demokratičnega razvoja, kar je razlog, da v sklopu tega programa ni prišlo do napredka. Kljub tem zapletom bo, kakor je novembra 2006 izjavila evropska komisarka za zunanje odnose Benita Ferrero-Waldner, Evropska komisija poskušala z nadaljnjimi pogovori in preko nevladnih organizacij v Belorusiji izvajati projekte v okviru ENP. Projekti, ki naj bi bili izvedeni v zdravstvu, okolju in na področjih prizadetih zaradi černobilske katastrofe, bodo namenjeni neposredno koristim prebivalstva.

18.5. United Nations Development Program (UNDP)

UNDP je ena od več kot tridesetih organizacij, ki delujejo v okviru in tvorijo Organizacijo Združenih Narodov (OZN). Namen delovanja OZN je pomoč pri zaščiti človekovih pravic, zaščiti okolja, boju proti boleznim, pospeševanju razvoja in zmanjševanju revščine. OZN je bila ustanovljena 24. 10. 1945, danes ima organizacija 192 držav članic.

UNDP je globalna razvojna mreža OZN, ki se zavzema za prenašanje znanja, izkušenj in sredstev na države članice, da bi jim s tem pomagala pri njihovih razvojnih izzivih. UNDP je v Belorusiji prisotna od leta 1992, ko je bil sprejet dogovor z belorusko vlado. V tem dogovoru je določeno, da bo UNDP podpirala reševanje najpomembnejših problemov ekonomskega razvoja, podpirala socialni razvoj ter izboljšanje življenjskih pogojev v Belorusiji. Na podlagi tega dogovora se bo UNDP v Belorusiji osredotočala na sodelovanje na področjih demokratičnega vodenja (*democratic governance*), zmanjševanja revščine,

preprečevanja kriz, energetike in okolja, boj proti AIDS-u in virusu HIV, pravic žensk in čezmejnega sodelovanja. Aktivnosti UNDP so natančneje določene v *Country Programme Document* (CPD), ki je plod dogovorov z vlado, civilno družbo in zasebnim sektorjem v Belorusiji. Področja programa pa so usklajena z *Multi-Year Funding Framework* (MYFF) za obdobje 2004-2007 in z *Millennium Development Goals*.

Trenutni program je bil sprejet za obdobje 2006-2010 in vključuje pet prioritarnih področij:

- gospodarsko rast in zvišanje življenjskega standarda,
- učinkovito in odgovorno vladanje (*governance*),
- vzdržno gospodarjenje z okoljem,
- obnova in razvoj območij pod vplivom posledic černobilske nesreče,
- čezmejno sodelovanje (AIDS, upravljanje z mejami).

Po pričakovanjih bo za izvajanje CPD namenjenih 30 milijonov USD, ki jih bodo zagotovili EU, The Global Fund to Fight AIDS, the Global Environment Facility in drugi mednarodni donatorji (Strategy for Belarus, 2004, str. 46).

Aktivnosti UNDP v Belorusiji

Osnovna aktivnost UNDP so projekti, v katerih so določene aktivnosti, ki prispevajo k doseganju razvojnih ciljev države. Glavni partner pri izvajanju projektov v Belorusiji je vlada (predvsem Ministrstvo za gospodarstvo in Ministrstvo za zunanje zadeve), ki pogosto zagotavlja tudi del sredstev za izvedbo projektov. Poleg vlade pa UNDP sodeluje tudi z nevladnimi organizacijami (civilno družbo), s čimer skuša okrepiti tudi dialog med obema stranema.

Projekti UNDP so financirani predvsem s strani različnih donatorjev, kot so organizacije znotraj OZN, EU, OVSE, vlade več držav in različne mednarodne nevladne organizacije.

Eden od pomembnejših partnerjev UNDP v Belorusiji je EU (večinoma v okviru programa TACIS). Skupaj izvajajo več programov, najpomembnejša pa sta izboljšanje infrastrukture na beloruskih mejah (boj proti trgovanju z ljudmi, drogami in ilegalnim migracijam) in program CORE (sanacija posledic Černobila).

Projekti UNDP v Belorusiji, ki so trenutno v procesu izvedbe:

- okrepitev sistema migracijske kontrole na beloruskih mejah (9,066.000 EUR),
- reforme administrativnih postopkov v Belorusiji (150.000 USD),
- projekt ogrevanja z biomaso (3,129.000 USD),
- projekt vzdržnega upravljanja s šotišči v Belorusiji (1,053.693 USD),
- razvoj kapacitet za vzdržno upravljanje z zemljo (38.050 USD),
- projekt zaščite mokrišč (2,191.500 USD),
- projekt *Cooperation for Rehabilitation* (CORE), za boj s posledicami černobilske nesreče (542.619 USD),
- projekt preventive in zdravljenja AIDS-a in virusa HIV v Belorusiji (6,818.796 USD).

Tabela 5: Belorusija – izbrani ekonomski kazalci za leta 1989-2005

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Sprememba BDP (v %)	7,8	-3,0	-1,2	-9,6	-7,6	-12,6	-10,4	2,8	11,4	8,4	3,4	5,8	4,7	5,0	7,0	11,0	9,2
Inflacija (ob koncu periode)	na*	na	na	na	1.190,3	2.220,9	709,3	52,7	63,8	73,0	293,7	168,6	61,1	42,6	28,4	18,1	10,3
Državni prilivi (kot % BDP)	na	na	na	na	na	na	na	na	na	44,4	45,3	45,8	44,9	44,6	45,8	46,2	na
Državni odliivi (kot % BDP)	na	na	na	na	na	na	na	na	na	45,4	47,3	45,9	46,8	46,4	47,2	46,2	na
General government balance	na	na	na	na	-5,5	-3,5	-2,7	-1,5	-0,7	-1,0	-2,0	-0,1	-1,9	-1,8	-1,4	0,0	-0,7
Stanje tekočega računa	na	na	na	na	-11,9	-9,1	-4,4	-3,6	-6,1	-6,7	-1,6	-3,1	-3,5	-2,1	-2,4	-4,6	1,5
Neto neposredne tuje investicije (v mio USD)	na	na	na	na	18	11	15	105	360	201	443	119	96	453	170	168	303
* - ni znano																	

Vir: Transition report 2000, 2000, str. 65; Transition report 2005, 2005, str. 50-55.